

6

SISUKORD

- E. KREPP: VALDADE TERRITORIAALNE REFORM
- A. OTS: RIIGI MAJANDUSLIKUST ETTEVALMISTUSEST SÕJAKS
- P. AMBUR: RAAMATU LEVITAMISE PROBLEEME
- E. USTAV: VINEERITÖÖSTUS EESTIS
- K. SÄRGAVA: JAAN TÖNISSON 70-AASTANE

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

- I. H.: EESTI NIMI RIIGIVOLIKOGU SÕNATULES
- E. S.: RAHVUSTEST MEIE RAHVASTIKUSTATISTIKAS

MAJANDUSLIK RINGVAADE

- SAKSAMAA KAUBANDUSLIK RÜNNAK

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

- A. PEARN: VIIMASEID VÄLISPOLIITILISI SÜNDMUSI

AJAKIRJANDUSE VEERGUDELT

- VA: VAJAME EETLISE TEADVUSE RENESSANSSI
- .. SOLIDARISMI MÕISTEST JA RAKENDAMISVÕIMALUSTEST MEIE
MAAÜHISKONNAS

ÜLD-MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

EESTI RAHVUSLASTE KLUBIDE LIIDU HÄALEKANDJA

NR. 6 (58)

30. DETSEMBER 1938

VI AASTAKÄIK

VALDADE TERRITORIAALNE REFORM.

Vallaomavalitsuste kui kogukondlikkude omavalitsusüksuste ajalugu praegusel Eesti territooriumil ulatub tagasi 19. sajandi algusesse. Vallad maaomavalitsuse üksusina praegusel Eesti territooriumil loodi 1816.—18. aastail. Tolleaegsed mõisa piirkonnad kujundati valdadeks. Valla kogukonda kuulusid tol ajal ainult talupojad, seega oli vald puhtseisuslik institutsioon, olles täielikult mõisavalitsuse järelevalve ja eestkoste all. Selline olukord kestis mõningate muudatustega kuni 1866. aastani, millal anti uus vallakogukonna seadus, mis andis vallakogukonnale suurema iseseisvuse vabastades teda mõisniku eestkoste alt, kuid vald jäi endiselt ainult talupoegade institutsiooniks. 1866. a. vallakogukonna seadus langeb ajaliselt kokku teorjuse kaotamisega. 1866. a. vallakogukonna seadus püsis kuni 1917. a. tsaarivalitsuse lõpuni ja tehtud muudatuste ja täiendustega kuni 1937. aastani, uue vallaseaduse kehtima hakkamiseni. 1917. a. muudeti senine seisuslik vald kõikseisuslikuks kogukonnaks ning mõni aasta hiljem peale seisuste kaotamist seisusetuks kogukonnaks.

Eesti iseseisvusaeagne maaomavalitsuse süsteem on kaheastmeline. Vald on esimese astme maaomavalitsuse üksuseks. Tema tähtsaimaks funktsioonideks on: peale otseste administratiivsete ülesannete ja riigivõimu kohapealsete funktsioonide täitmise rahvahariduse ja hoolekande eest hoolitsemine ja kohalike teede korraldamine. Teede korraldamist teostatatakse senini naturaalkohustuse korras. Rahvahariduse alal soetab vald koolimaju ja nende sisseseadeid ning kannab väikese osa õpetajate palkadest. Teise astme maaomavalitsuse üksuseks Eestis on maakond, kes on järelevalve-asutiseks valdade tegevuse üle. Peale selle on tähtsaimaks maakonnaomavalitsuse ülesandeks teede ja sildade korraldamine, omakutse- ja keskkoolide ülalpidamine, arstiabi ja veterinaararstiabi korraldamine ning hoolekandeasutiste, lastekodude ja vanadekodude ülalpidamine.

Vallaomavalitsuste majanduslik olukord.

Vallavalitsuste majanduslikku olukorda võib hinnata valdade varandusliku seisuga, valdade tulude ja kulude analüüsi alusel.

Vaatleme kõige esmalt vallavalitsuste varanduslikku seisuga nende poolt ülalpeetavate hoonete olukorras, mis kajastub kõige paremini hoonete vanuses. 365 vallamajast on 75,7% ehitatud möödunud sajandil. Enne 1890. aastat on ehitatud 36,9% vallamajadest. Üksikute valdade suurusrühmade järgi on 501—1000 elan. valdades 51%, 1001—1500 elan. valdades 37%, 1501—2000 elan. valdades 31%, 2001—3000 elan. valdades 25% ja üle 3000 elan. valdades 20% vallamajadest ehitatud enne 1890. aastat. Näeme, et mida väiksemad vallad, seda rohkem suhteliselt esineb neil vanu vallamaju. Koolimajade suhtes valitseb sama olukord mis vallamajadegi suhtes. 1.089 koolimajast on möödunud sajandil ehitatud ca 50%. Seejuures väiksemas valdades on suhteliselt rohkem vanemaid enne 1890. aastat ehitatud koolimaju kui suuremas valdades. Ehitusmaterjali järgi on ca $\frac{2}{3}$ vallaomavalitsuse hooneist puuehitised ja ülejäänud $\frac{1}{3}$ kivi- ja segamaterjalist ehitised. Kapitalsemaid ehitisi on rohkem suutnud ehitada suured vallad.

Vabariigi algusest peale on riik omavalitsustele omanduseks andnud tasuta või minimaalse tasu eest hooneid ja maakrunte. Nagu andmeist nähtub, on väiksemad vallad per capita saanud tasuta palju rohkem varandusi kui suured vallad.

Kerkib küsimus, kuidas on üldse lugu vallavalitsuste varade ja kapitalinõudlusega. Selle küsimuse üle saame otsustada per capita andmete najal. Selgub, et väikestes valdades varade bilansi seis elaniku kohta on kõrgem kui suurtes valdades. Keskmiselt on ühe elaniku kohta 31. III 1937. a. varasid 28,8 Ekr., väike-valdades aga ca 35 Ekr. ja suurtes valdades ca 23—29 Ekr. Nagu nähtub, sõltub see erinevus kõige enam kinnisvaradest. Igal vallal on vaja vallamaja. Vallamaja suurus ja väärtuses väikeses ja suures vallas ei ole suurt vahet. Kuid tundub, et väiksem osa vallamaja väärtusest langeb ühele elanikule suures vallas võrreldes väikeses vallaga. Väikeses vallas ei ole vallamaja ega üldse valla varandused elaniku seisukohalt nii rakendatud nagu suures vallas. Seega on väikeses vallas kogukonna varade ja kapitalinõudlus suhteliselt per capita suurem kui suures vallas. Kuid suurem varade ja kapitalinõudlus tõstab kohe esile väikeses vallas per capita suuremad varade jooksva korrashoiu ja varade uuendamise kulud. Need on väikestes valdades tunduvalt kõrgemad kui suuremas valdades.

Vallaomavalitsuste tulud jagunevad korralisteks ja erakorralisteks; korralisteks tuludeks on: 1) maksud, 2) tulud valdade varandustest, asutistest ja kapitalidest, 3) toetused, 4) mitmesugused ja juhuslikud tulud. Maksud on vallaomavalitsuste peamiseks tuluallikaks moodustades valdade korralistest tuludest 1936./37. a. 84,3%. Suurema osa maksutuludest saab vald iseseisvate maksudena. Vallal on seadusega antud õigus võtta 8 liiki makse, neist on tähtsamaks kogukonnamaks, mille ülemmääraks on 20 Ekr. maksja kohta. Peale vallaseaduses ettenähtud maksude saab vald eriseaduse alusel osa kinnisvaramaksust, kuna teine osa kinnisvaramaksust läheb maakonnale. Osa tuludest saab vallaomavalitsus maksuosa näol riigile laekuvast tulumaksust. Tulud valdade varandustelt, asutistelt ja kapitalidelt on väga väikesed 1936./37. a. tulud valdade varandustelt ja asutistelt moodustasid 7,1%. Nimetamisväärsed ettevõtteid vallad ei oma. Tulud kapi-

Peaminister K. EENPALU

*Valdade territoriaalse reformi algataja
ja innukas teostaja*

või isikumaksu kõrguses avaldub kindel tendents valdade suurusrühmade talidest moodustasid 1,1% korralistest tuludest. Senini ei olnud valdadele tagavarakapitali kogumine sunduslik. Uue Vallaseaduse järgi peab vähemalt 1½ % korralistest tuludest tagavarakapitaliks arvama. Korralist toetust vallad riigilt ei saa, riigi toetus on erakorralist ja juhuslikku laadi.

Mitmesuguste tulude all saavad vallad hiljem laekuvaid tagasimaksusid peasjalikult heakorra ja hoolekande alal tehtud mõningate kulutuste eest. Mitmesuguste tuludega on arvatud ühte ka juhuslikud tulud. 1936./37. a. said vallad mitmesuguseid ja juhuslikke tulusid kokku 7,5% korralistest kuludest. Erakorralisi tulusid oli valdadel peale korraliste tulude, kui viimased 100-ks lugeda, 15,3%. Erakorralised tulud on ühenduses erakorraliste ülesannetega. Erakorralised tulud moodustuvad peasjalikult kinnis- ja vallasvarade müügist, toetustest, laenudest, erikapitalidest ja fondidest ning laenudest teistelt asutistelt. Erakorralised tulud lähevad erakorraliste kulude katmiseks, milledeks on peasjalikult uute kinnisvarade soetamine.

Tähtsamaks vallamavalitsuse tuluks on kogukonnamaks. Kogukonnajärgi. Keskmiselt ühe maksja kohta 1938./39. a. isikumaks oli 9,89 Ekr., 500—1000 elan. valdades oli isikumaks 11,67 Ekr., s. o. 1,78 Ekr. rohkem ühe maksja kohta kui üle 3000 elanikuga valdade rühmas. 1001—1500 elan.

valdade rühmas oli isikumaks 10,91 Ekr. Esitatud andmeist selgub, et isikumaks on seda kõrgem, mida väiksem on vald. Sama tendents ilmneb ka kõikide teiste maksude juures, maksude kogusumma ühe elaniku kohta valla suuruse kasvades väheneb. Väiksemad vallad oma jooksvate ülesannete täitmiseks on sunnitud hankima suuremaid tulusid ja, nagu nähtub, on üheks suuremaks niisuguseks tuluallikaks isikumaks.

1929.—1937. a. keskmiselt on olnud valdade korralliste ja erakorralliste kulude kogusumma ca 4,4 milj. Ekr. aastas. See summa on kõikunud 3,8 ja 5,0 milj. Ekr. vahel. Erakorrallised kulud sellest on viimaseil aastail olnud 0,4 ja 0,7 milj. Ekr. vahel.

Suuremaks kululiigiks valdadele on vallavalitsuste administratsiooni kulud. 1936./37. a. andmeil moodustus vallavalitsuste kulu korrallistest kuludest 36,6% ja kulude kogusummast (s. o. korrallised + erakorrallised kulud) 31,3%. Üksikute valdade suurusrühmade järgi on vallavalitsuse kulude osatähtsus erinev. Alla 500 elanikuga valdades on vallavalitsuste administratsiooni kulude osatähtsus korrallistest kuludest 50,0%, 500—1000 elan. valdades on vallavalitsuskulude osatähtsus korrallistest kuludest 45,3%, 1001—1500 elan. valdades 41,1%, 1501—2000 elan. valdades 39,2%, 2001—3000 elan. valdades 35,0% ja üle 3000 elan. valdades 33,2%. Seega on üle 3000 elan. valdades vallavalitsuse kulu ligi kaks korda madalam kui alla 500 elan. valdades. Vallavalitsuse kulu Ekr. ühe elaniku kohta oli keskmiselt 1929.—1937. a. 1,97 Ekr. Keskmisest madalam vallavalitsuse kulu oli 2001—3000 elan. valdades (1,86 Ekr.) ja üle 3000 elan. valdades (1,59 Ekr.). Alla 2000 elan. valdades oli vallavalitsuse kulu ühe elaniku kohta keskmisest kõrgem, kuni 500 elan. valdades 3,76 Ekr., 501—1000 elan. valdades 2,77 Ekr., 1001—1500 elan. valdades 2,38 Ekr. ja 1501—2000 elan. valdades 2,16 Ekr.

Teiseks suuremaks kululiigiks valdadele on hariduse kulud. 1936/37. a. moodustasid hariduse kulud keskmiselt 34,6% korrallistest kuludest ja 29,6% korralliste ja erakorralliste kulude kogusummast. Hariduse kuludel üksikute valdade suurusrühmade järgi on vastupidine tendents vallavalitsuse kuludega. Nimelt on hariduse kulud suuremate valdade juures kõrgemad kui väiksemate valdade juures. 1929—37. a. moodustasid hariduse kulud keskmiselt 31% kogukuludest (korrallised + erakorrallised kulud). Alla 500 elan. valdades oli hariduse kulude osatähtsus 21%, 501—1000 elan. valdades 22%, 1001—1500 elan. valdades 27%, 1501—2000 elan. valdades 30%, 2001—3000 elan. valdades 33% ja üle 3000 elan. valdades 34%. Neist andmeist võib välja lugeda seda, et suuremad vallad suudavad rohkem rahvahariduse eest hoolitseda kui väikesed vallad. Rahvahariduse kulud on rahvamajanduslikult seisukohalt produktiivsemad kui vallavalitsuse administratsiooni kulud ja rahvamajanduslikult on seda kasulikum, mida suuremad elaniku kohta on rahvahariduse ja mida väiksemad vallavalitsuse kulud.

Vallavalitsuse ja rahvahariduse kulude kõrval on valdadel suuremaks kuludeks veel hoolekande kulud, mis moodustasid 1936/37. a. kulude kogusummast 13%. Hoolekande kulud on suuremail valdadel kõrgemad, mis tõendab, et suuremad vallad suudavad hoolekande peale rohkem kulutada kui väiksemad vallad. Sotsiaaladministratsiooni kulud, mille hulka käib valla vaestelastekohtu, valla arestikambri ülalpidamine ja vahialuste saatmine, moodustasid 1936/37. a. valla kogukuludest 1,4%. Sotsiaaladministratsiooni kulud on aga väiksemas valdades märksa kõrgemad kui suurtes

Siseminister R. VEERMAA,
kelle ministriks oleku ajal viidi lõpule
valdade territoriaalne reform.

valdades, välja arvatud alla 500 elan. vallad, kes sotsiaal-administratsiooni alal kõiki ülesandeid ei täida.

Laenude ja %% tasumises valitseb tendents, mis näitab, et väiksemad vallad on elaniku kohta rohkem koormatud kui suured vallad. Erandiks on ainult 501—1000 elan. vallad, kus laenude summa on suhteliselt madalam. Keskmiselt moodustasid laenude ja protsentide tasumised 1936/37. a. valdade kogukuludest 2,9%. Mitmesugused muud kulud näitavad tendentsi valdade suuruse kasvades suureneda.

Esitatud andmete najal valdade majanduslikku olukorda hinnates oleme jõudnud tulemuseni, et valdade majanduslik olukord on teatud määranis sõltuv valla suurusest. Moodsa elu nõuded on kohalikele omavalitsustele veeretanud järjest uusi ülesandeid ja kulutusi. Käsikäes nendega ei ole suurenenud omavalitsuste tulud. Valla-ametnike palkanorme on tõstetud, seega administratsioonikulud tunduvad suurendatud. Neil põhjustel ongi kujunenud olukord, et rida vallavalitsusi ei ole osutunud elujõuliseks ja nad ei ole suutnud rahuldavalt toime tulla oma majanduse korraldamisega. See ongi üheks olulisemaks põhjuseks, mis on tinginud valdade territoriaalset reformi Eestis. Valdade reformiga taotletakse eeskätt valdade majapidamise saneerimist.

Valdade territoriaalne reform.

Valdade territoriaalse reformi ajalugu. Senised vallad oma praegusel kujul on pärit enamikus 1890-daist aastast. Seega ligi 50 aastat vanad.

Meie senised vallad on kujundatud hoopis erinevais ühiskondlikes ja majanduslikes oludes. Need olud on viimase 50 aasta jooksul iseseisvumise ja maareformi läbi murranguliselt muutunud, ent kuni valdade reformini on kogukondlik omavalitsus jäänud endisile aluseile. Kohalike omavalitsuste territooriumide suurus ja piirid peaksid aqa sõltuma riigi majandusliku arengu astmest ja kohalike omavalitsuste ühiskondlike ülesannete arvust, mis näivad kiirelt kasvavat. Et meie senised vallad ei olnud omariikluse kohased, seda tunnetati juba Asutavas Kogus 1920. aastal.

Korduvalt on vallaomavalitsuste reformimine olnud valitsusasutistes kõne all. Valdade territoriaalseks ümberkorraldamiseks konkreetse kava koostamisele asuti 1935. aastal tolelaegse sisseministri praeguse peaministri K. Eenpalu algatusel, kes sellele tööle mõned eriteadlased kaasa töötama kutsus. Esimene valdade territoriaalse ümberkorralduse kava koostati eriteadlaste poolt. Kava koostamiseks koguti põhjalikke andmeid ja kaardimaterjali tööstus- ja kaubandusettevõtete, ühiskondlikkude asutiste (koolide, rahvamajade, raamatukogude, tervishoiuasutiste), rahvastiku leviku kohta. Esialgse kava koostamiseks ja lõpliku kava väljatöötamiseks on kasutatud: Riigi Statistika Keskbüroo andmeid, eriti II rahvaloenduse materjale ja majandusloenduse andmeid kaubanduslike ja tööstuslike keskuste selgitamiseks. Tõhusalt on mitmesuguste andmete ja kaardimaterjali saamisel aidanud kaasa Katastriamet, Kaubandus-tööstuskoda, Konjunktuurinstituut, Tartu Ülikooli Majandusgeograafia seminar, Ühistegeline liit, Majandusministeerium, — Posti-telegraafi Talitus. Valdade nimede küsimus on olnud eriteadlaste kaaluda ja nimede suhtes on võtnud seisukohad Akadeemiline Emakeele Selts ja Kohanimede Nõukogu. Valdade ümberkorraldamise kavade koostamisel on muidugi kõige rohkem näinud vaeva mitmesuguste andmete hankimisel ja kontrollimisel Maavalitsused, Siseministeeriumi Omavalitsuste Talitus, Maaomavalitsuste Liit, Katastriamet, kes koostas täpsed vallapiiride kaardid ja muidugi ka vallavalitsused ise. Kõige esmalt uuriti meie oludes optimaalse valla suuruse küsimust. Võrdleva meetodi alusel selgitati välja keskused, mille ümber oleks valla kujundamine loomulik olnud. Geograafilisi tingimusi, esijoones liiklemistingimusi ja ametiasutistele senini avaldatud vallapiiride muutmise soove põhjalikult läbi kaaludes koostati esialgne valdade ümberkorralduse kava. Kava vaadati läbi nõupidamisel Siseministeeriumis ja tehti selles mõningaid muudatusi. 1935. a. lõpul oli kava informatsiooni korras Vabariigi Valitsuses, kes väljatöötatud kava üldjoontes heaks kiitis. 1938. a. algul anti Vabariigi Presidendile õigus oma otsusega vallapiire ühekordselt ümber korraldada. Nüüd asuti siseminister R. Veermaa juhtimisel valdade ümberkorraldamise lõpliku kava koostamisele. K. a. juunis saadeti 1935. a. koostatud kava maavalitsuste kaudu vallavolikogudele arvamise avaldamiseks. Siseministeeriumis kaaluti läbi nii valla- kui maavalitsuste arvamused, delegatsioonide, organisatsioonide ja eraisikute kirjalikud või suulised arvamisavaldused, koguti täiendavaid andmeid ja koostati lõplik valdade territoriaalse ümberkorralduse kava, misjuures on kaalutud ja arvestatud kõiki rahva soove ja vallavolikogude seisukohti nii palju, kui kogu kava terviklikkus ja ülesseatud põhimõtted seda on võimaldanud. Vabariigi Presidendi otsusega 7. okt. 1938 viiakse väljatöötatud kava ellu 1. aprillil 1939. aastal.

Valla suuruse küsimus ja valdade ümberkorralduse põhimõtted. Valla suuruse küsimuses lähtuti seisukohalt, et valla suurus on olemas neist kogukondlikest ülesannetest, mis valdadel tuleb täita. Kogukondlike ülesannete suurenemine, mis tingib suurenevaid kulutusi, tingib ka vallaomavalitsuse territooriumi suurenemise, kuna suurem territoorium on majanduslikult jõulisem. Kohalike omavalitsuste territooriumide suurus ja piirid on üldiselt sõltuvad seega riigi majandusliku arengu astmest. Kohalike omavalitsuste ühiskondlike ülesannete hulk näib kasvavat kiiremini kui omavalitsuste majanduslikud võimalused. Selgub see sellest, et enamikus riiges on kohalike omavalitsuste territooriumide arv vähenenud pidevalt, kuna kaaluvamaks motiiviks omavalitsuste territooriumide arvu vähendamisel on kulude kokkuvõid ja omavalitsusühikute majanduslikult elujõulisemaks muutmine.

Käesoleva autor asus seisukohale, et antud riigi majandusliku arengu astme ja kohalike ülesannete hulga juures on olemas nn. optimaalne valla suurus, mis kõige edukamalt täidab kõige paremini temale pandud ülesandeid ning mis kulude seisukohalt oleks rahvamajanduslikult kõige odavam.

Keskvalitsuse seisukohalt on seda parem, mida vähem on omavalitsuse üksusi, asjaajamine on väiksem, järelevalve ja kontrolli teostamine hõlpsam. Kohalikes huvides on aga seda parem, mida väiksem ja kättesaadavam on omavalitsuskeskus. Keskvalitsuse ja kohalike huvid lähevad teineteisest diametraalselt lahku, mis tõendab, et peaks olema üks paras optimaalne valla suurus, mille juures oleks optimaalselt rahuldatud nii keskvalitsuse kui ka kohaliku ühiskonna huvid.

Analüüsidest vallavalitsuse kulusid valdade rühmade järgi selgub, et üle 2000 elan. valdades vallavalitsuse kulud ühe isiku kohta on keskmisest vallavalitsuskuludest madalamad, kuna kõikides alla 2000 elanikuga valdades on vallavalitsuse kulud keskmisest vallavalitsuse kuludest kõrgemad, see nähtub ka hoolekande ja kulude kogusumma juures. Näib, et majanduslikus olukorras 2000—3000 ja üle 3000 elan. valdade vahel ei ole nii suuri lahku minekuid kui alla 2000 ja üle 2000 elan. valdade vahel. Alla 2000 elanikuga vallad moodustavad nagu omaette ühtlase valdade tüübi ja 2000—3000 elanikuga vallad omaette tüübi. Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule esitatud kavades ja Siseministeeriumi projektides ning Maaomavalitsuste Liidu juhatuse ning Maaomavalitsustegelaste kongressil on asutud seisukohale, et minimaalseks valla suuruseks praegustes oludes oleks 2000 elanikuga vald. Kui moodustaksime suuremaid valdu, siis praeguse rahvastiku tiheduse juures teeksime seda valla keskuse kaugenemise arvel, mis teeb vallamajade kättesaamise raskemaks ja kulukamaks, millised kulud võivad koguni ületada valdade ümberkorraldamise teel saadavad tulud. Selles mõttes tuli arvestada ka keskuse maksimaalset kaugust. Teoreetilise kalkultatsiooni najal jõuti tulemusele, et vallamaja maksimaalne kaugus võiks olla 7—8 km s. o. olukorras, kui oletada, et rahvastiku tihedus oleks ühtlane ja kõik vallad oleksid ühesuurused kuusnurgad, mille tsentrumis asub vallamaja. Seniste valdade juures on samasugustel eeldustel teoreetiline vallakeskuse suurim kaugus 6—7 km. Valdade ümberkorraldamises võetud 7—8 km maksimaalne kaugus lubas oletada, et likvideerimisele võiks tulla ca 120 valda, kuna alla 2000 elanikuga valdu oli meil üle 200. Esitatud kaalutlustel valdade territoriaalse ümberkorralduse kava koostamisel võeti valla elanike arvu alam määraks 2000 elanikku ja meie praeguste valdade funktsioonide ning meie

praeguse majandusliku arengu astme ja liiklemisolude juures 2000—3000 elanikuga valdu peeti parajaks optimaalseks vallaks.

Valdade territoriaalse ümberkorralduse eesmärgiks oli väikeste elujõuetute valdade kaotamine ja võimalikult ühtlase suurusega valdade kui maamavalitsuse esimese astme üksuste loomine. Valdade ümberkorralduse põhimõtete ja tegelikkusest tingitud korrektiivide kohaselt tuleb otsustada, kas on otstarbekas a) valdu liita, b) vald jagada mitme valla vahel või koguni c) suur mitteterviklik vald jagada väiksemate valdade vahel.

Kohalikes kogukondlikes huvides oleks tarvilik, et a) vald oleks elujõuline ja suuteline täitma kõiki temale pandud ülesandeid, b) vallamaja asuks valla keskus ja keskus, s. o. vallamaja asukoht, oleks kättesaadav valla elanikele, c) vald oleks terviklik territoriaalselt kui ka rahvastiku poolest, s. t., et vald ei oleks nii suur, et kaob elanike ühtekuuluvustunne. Peab olema ka teadlik, et valda saab territoriaalselt korraldada ümber praeguse rahvastiku tiheduse, väljakujunenud asustuse ja keskuste pildi taustal, mis tõmbavad juba teatud piirid valdade territooriumele. Valdade territoriaalse ümberkorraldamise tähtsamaks printsiipideks, mis määravad valla suuruse, on seega a) valla keskus, b) kaugus valla keskusest, c) valla territooriumi terviklikkus.

Igal vallal peaks võimalikult olema keskus, kuhu oleksid koondunud selle valla elanikkonna tähtsamad asutised ja ettevõtted, nagu 1) vallamaja, postiasutis, politsei, soovitav, kui kõik mainitud asuksid ühe katuse all vallamajas, 2) piimatalitus, 3) turg ja kauplused, 4) tööstuslikud ja käsitööstuslikud ettevõtted, 5) kirik, kooli- ja rahvamaja, 6) arst, apteek jm. Kui kõik või osa mainitud asutisi ja ettevõtteid moodustavad keskuse alevite näol, mis asub valla keskel, on olukord täiuslik. Vallaelanikud ei tarvitse teha asjata mitmele poole käike, vaid saaksid õiendada ühe käiguga mitu asja. Sellega säästetaks palju aega ja töötunde. Neil kaalutlusil ongi osal valdadel toodud vallamajad linnadesse ja asutud seisukohale, et suuremate keskuste ümber loodavad vallad võivad keskuse tugevama gravitatsiooni tõttu olla suuremad. Keskuste selgitamise alal on kasutatud prof. Edg. Kant'i sellealalisi uurimusi.

Kaugus valla keskusest on teiseks teguriks, mis on määrava tähtsusega valdade ümberkorraldamisel. Vallamaja peaks olema nii kättesaadav, et ühe tööpäevaga suudetaks käia vallamajas ära. Nüüd, kus maal on soetatud palju jalgrattaid ja mootorsõidukeid, bussiliinide võrk on tihenunud, on vallamajja liiklemine palju kergem kui 40 aastat tagasi. Lilaks sellele saab palju asju korraldada posti ja telefoni teel. Kokku võttes võib tänapäeval vallamaja olla kaugemal kui 40 aastat tagasi. Liiklemistingimused paranevad iga aastaga, millega vallamaja muutub kättesaadavamaks. Teoreetilised kalkulatsioonid ütlevad, et kui kõik uued vallad oleksid kuusnurgad, mille keskus on vallamaja, oleks suurim vallamaja kaugus uute valdade juures 7—8 km. Seniste valdade juures on teoreetiline suurim kaugus 6—7 km. Vallamaja suurim kaugus on seega uute valdade juures kasvanud ca 1,5 km.

Geograafilise ümbruse tingimused, liiklemisteestik ja rahvatiheduse leving sunnivad aga tegema tegelikkuses korrektiivne, mispärast osas uutes valdades jääb vallamaja kaugus elanikele suuremaks kui 7—8 km. Keskused ei asu ka alati valla keskel, mispärast vallamaja kaugus osale vallaelanikele jääb kaugemaks.

Valla territoorium peaks olema ühes tükis. Praegu on Eestis 45 valda mitmes tükis. Kokku on neil eraldusi (eksklaave resp. enklaave) 110 tükki. Uued vallad on kujundatud kõik territoriaalselt tervikuina ühes tükis.

Valdade reformi rahvamajanduslik tulu.

Valdade reformi tagajärjel valdade arv väheneb 117 võrra. Milline on siis valdade reformi rahvamajanduslik tulu? Kõige esmalt on oodata vallavallavaltuse personaali vähenemist ja kokkuvõidu töötasudes. Vallavanemate arv väheneks 117 võrra ja nende töötasu ca 23 tuh. kr. Vallavanemate abide arv väheneks 350 ja nende töötasu — ca 36 tuh. kr. Sekretäride arv väheneks 117 võrra, nende palgasumma aga — ca 124 tuh. kr. Vallasekretäri abide arv suureneks 69 võrra ja töötasu — ca 107 tuh. kr. Kantselei-ametnike arv väheneks ainult 38 võrra, kuid uutes valdades kantselei-ametnike palgad tõenäoliselt tõuseksid, mispärast kantselei-ametnike palgasumma uutes valdades väheneks ainult ca 3 tuh. kr. võrra. Valla maksu-nõudjate arv, mis on enamasti kõrvalametiks, väheneks loodetavasti ca 44 võrra ja nende töötasu — ca 10 tuh. kr. Vallakäskjalgade arv väheneks loodetavasti küllavanemate instituudi suurema rakendamise ja valdade ümberkorraldamise arvel 125 võrra ja nende töötasu — 40 tuh. kr. Kokku oleks arvutatav täis- ja osalise tööjõuga isikute arvu vähenemine valdade reformi tagajärjel 721 ja nende töötasu arvel — ca 129 tuh. kr. eelarveaastas.

Vallavalitsuste kantselei, osalt ka majapidamise ning komisjoni koosolekute ja ametisõitude alal on arvutatav sääst vallavalitsuste personaali kui ka kantseleikulude alal valdade reformi tagajärjel ca 230 tuh. kr. aastas, mis moodustab valdade 1936/37. a. korralisist kuludest ca 5,4%.

Valdade territoriaalse ümberkorralduse tagajärjel pole mitte ainult valdade, vaid ka teiste valdadega vahetus asjaajamises olevate asutiste kuludes valdade väiksema arvu juures oodatud teatud säästu. Ligikaudsete kalkulatsioonide järgi on teiste keskasutiste kulude säästu aastas hinnatud ca 50—70 tuh. kr. Seega võib kalkuleeritud rahvamajanduslike kulude säästu lähemas tulevikus valdade territoriaalse reformi tagajärjel hinnata ligikaudselt ca 300 tuh. kr. aastas.

Esitatud kalkulatsioonide juures on arvestatud suuremais valdades võimalust otstarbekama asjaajamise korraldamiseks, mistõttu võib oletada, et uutes valdades on jooksvate kulude suurenemine valdade territoriaalse ümberkorralduse tagajärjel minimaalne. Küll nõuab aga teatud ühekordset kulu valdade territoriaalse ümberkorralduse elluviimine. Kuid need ühekordsed kulud võrreldes rahvamajandusliku kulude säästuga ei ole suured.

Suurt rahvamajanduslikku kokkuvõidu saavutatakse reformiga vallamajade arvel. Lähemate aastakümnete jooksul oleks valdadel, esijoonel just väikevaldadel tulnud ehitada ca 80 uut vallamaja keskmise väärtusega ca 30 tuh. kr. s. o. 2,4 milj. kr. Uute valdade juures jääb nende ehitamine ära. Valdade reformi tagajärjel tuleb ehitada ca 30 vallamaja keskmise väärtusega ca 40 tuh. kr. s. o. 1,2 milj. kr., siis on see summa ikkagi 1,2 milj. Ekr. väiksem, selle eest võib ehitada tulevikus koolimaju. Kuid suur osa neist vallamajadest, mida kavatakse ehitada nüüd pärast valdade reformi, tulnuks niikuinii ehitada ka praeguste valdade juures, nii et rahvamajanduslik tulu on tegelikult veelgi suurem ülaltähendatud õige üldisest kalkulatsioonist. Valdade reformi tagajärjel tühjaks jäävast 148 vallamajast 33% kasutatakse koolimajadena, 26% vanade kodudena ja 25% kavatakse ära müüa. Ülejäänud vallamajad kavatakse anda kasutada organisatsioonidele, mis lahendab osaliselt nende ruumide kitsikust. Valdade reformi tagajärjel on võimalik ühendada ka väikesi kooliringkondi ning kavatud kahe väikese koolimaja asemel võib ehitada üks suurema klassikomplektide arvuga koolimaja.

Kokkuvõtt.

Kokku võttes võime vallaomavalitsuste majandusliku olukorra ja valdade reformi tulemuste kohta tähendada järgmist.

Esitatud andmete najal valdade majanduslikku olukorda hinnates oleme jõudnud seisukohale, et seniste vallaomavalitsuste majandusolukord on võrdlemisi nõrk. Moodsa elu nõuded on kohalikele omavalitsustele veeretanud järjest uusi ülesandeid ja koos nendega ka uusi kulutusi. Käsikäes ülesannete kasvamisega ei ole aga suurenenud omavalitsuste tulud. Vallaomavalitsuse administratsiooni kulused on tunduvalt suurendanud vallaametnikkude palganormide tõstmine. Mainitud põhjustel ongi kujunenud olukord, et rida vallavalitsusi ei ole osutunud elujõuliseks ja nad ei ole suutnud rahuldavalt toime tulla oma majanduse korraldamisega. See ongi üheks olulisemaks põhjuseks, mis on tinginud valdade territoriaalse reformi Eestis. Valdade reformiga taotletakse eeskätt valdade saneerimist.

Andmeist selgub, et valdade majanduslik olukord on teatud määrami sõltuv valla suurusest. Väiksemate alla 1500 ja alla 2000 elanikuga vallad on oma majandusliku olukorra poolest nõrgemal järjel kui suuremad vallad.

Varanduslik seis on väikestes valdades nõrgem kui suurtes valdades. Väikesed vallad on saanud elaniku kohta riigilt tasuta või minimaalse tasu eest hooneid ja maakrunte palju rohkem kui suured vallad. Sellele vaatamata on aga väikestes valdades vanu vallamaju palju enam. 501—1000 elan. valdades on 51%, 1001—1500 elan. valdades 37%, 1501—2000 elan. valdades 31%, 2001—3000 elan. valdades 25% ja üle 3000 elan. valdades 20% vallamajadest ehitatud enne 1890. aastat. Koolimajade suhtes valitseb sama olukord mis vallamajadegi suhtes. 1089 koolimajast on möödunud sajandil ehitatud ca 50%. Seejuures väiksemis valdades on suhteliselt rohkem vanemaid enne 1890. aastat ehitatud koolimaju kui suuremates valdades. Kapitalsemaid ehitisi on suutnud rohkem ehitada suured vallad.

Varade ja kapitalinõudlus ühe elaniku kohta väikestes valdades on tunduvalt kõrgem kui suurtes valdades. Väikeses vallas ei ole vallamajaga üldse valla varandused ühe elaniku seisukohalt nii rakendatud nagu suures vallas. Hooneid ja varandusi püütakse võimalikult kaua kasutada ja uute hoonete ehitamiseks on seniste valdade ressursid tagavarakapitalide näol väga tagasihoidlikud, mispärast uute hoonete soetamine seniste valdade juures oli üheks raskemaks küsimuseks, uute valdade juures on see teostatav aga palju väiksemate kapitalidega.

Tähtsamaks vallaomavalitsuse tuluks on kogukonnamaks. Kogukonna- või isikumaks on seda kõrgem, mida väiksem on vald.

Valdade kulude analüüsist selgub, et vallaomavalitsuste kulust kuulub 28—52%, keskmiselt ligi $\frac{1}{3}$ vallavalitsuse ülalpidamiseks. Seejuures vallaomavalitsuse kulud valdade suuruse kasvamisega progressiivselt vähenevad. Hariduse kulud vastupidiselt vallavalitsuse kuludele suurenevad valdade suuruse kasvades. Mitmesugused muud kulud näitavad samuti valdade suurenemisega kasvamistendentsi, mis ütleb, et suuremad vallad on suutnud peale tavaliste ülesannete korraldada ka mitmesuguseid teisi kogukondlikke ülesandeid, millede lahendamiseks väikevaldadel ei ole jätkunud jõudu.

Peale vallaomavalitsuse majanduse saneerimise oli valdade reformi eesmärgiks valdade territoriaalsete puuduste, s. o. lapilise iseloomu ja ebaloomulike piiride korraldamine. Valdade lapiline iseloom ja ebaloomulik kuju on

raskendanud vallaomavalitsuste funktsioonide, eriti rahvahariduse ja hoolekandekorralduste teostamist. Uued vallad on kõik ühes tükis ning vallad on kujundatud võimalikult keskuste ümber. Seniste valdade ebahütlane suurus oli samuti üheks puuduseks, mis raskendas kohaliku omavalitsuse korraldamist ühtlaselt. Reformiga ei ole taoteldud mitte suurte valdade kujundamist, vaid väikeste elujõuetute valdade likvideerimist ja võimalikult ühtlase suurusega valdade kui maaomavalitsuse esimese astme üksuste loomist. Senise 365 valla asemel jääks Eestisse peale 1. IV 1939, millal valdade uued piirid kehtima hakkavad, 248 valda, seega väheneks valdade arv 117 võrra. Esialgse ümberkorralduskava järgi, milles kavatseti ka 5 saartevalda liita mandri külge, pidi valdade arv vähenema 135 võrra. Üksikute valdade suurusrühmade järgi võrreldes 1938. a. ja ümberkorralduse kava andmeid, selgub järgmist. Alla 2000 elanikuga valdu oli senini 198, kava järgi aga ainult 19, neist on 5 väikest saartevalda, alla 1500 elanikuga on üks ja 1501—2000 elanikuga 13 valda, mida geograafiliste tingimuste tõttu ei ole olnud võimalik kujundada üle 2000 elanikuga valdadeks. Peale 1. IV 1939. a. jääks Eestisse 117 valda 2001—3000 elanikuga ja 74 valda — 3001—4000 elanikuga. Kokku 248 vallast oleks 191 2000—4000 elanikuga. 4001—5500 elanikuga valdu oleks 26. 5500—7000 elan. valdu — 9 ja 7001—9000 elanikuga valdu — 3. Nagu märkame, on valdade suurus kava järgi väga ühtlane, kui jätta välja viis väikest saarte valda, mis oma erilise asendi tõttu on erandiks. 2001—3000 elanikuga valdu on kokku 117, mis moodustab 47% valdade üldarvust, ning 191 valda ehk 76% kogu valdade arvust on 2001—4000 elanikuga. Valdade ühtlane suurus loob aga eelduse kogukondlike ülesannetega ühtlaselt toimetulekuks. Kõik see on tehtud meie maaomavalitsuse ja meie omariikluse parema tuleviku nimel.

E. Krepp.

RIIGI MAJANDUSLIKUST ETTEVALMISTUSEST SÕJAKS.

(Järg)

Järgnevalt oleme jõudnud tagavarade loomise küsimuse juurde, mis iseenesest on üks laialdasemaid alasid riigi majanduse sõjaks ettevalmistamise töös. Nagu nägime, tagavarad on vajalikud, et suudaksime olla teatava aja sõltumatud välisilmast ja peale selle, et tööstuste, eriti ekspordiks töötavate, tegevus ei oleks takistatud abitoorainete puudumise tõttu.

Tööstustoorainete tagavarade loomisel tuleb esimeses järjekorras kaaluda võimalusi nende loomiseks otseselt tööstuste juures.

Et tagavarade loomine on seotud suuremate kuludega, siis on siin ette näha vastuseisu ettevõtjate poolt. Siin tuleb kalkuleerida ja otsustada, kui suurel määral on võimalik kulusid veeretada ettevõtjatele ja kui suurel määral peab riik abiks tulema.

Samuti nõuab siin antud eeskirjade täitmine pidevat järelevalvet, et laoseisud hoitaks ettekirjutatud tasemel.

Siinkohal võiks puudutada ka ratsionaliseerimise ja standardiseerimise küsimust, mis viimasel ajal meil järjest rohkem hoogu võtmas. Eriti viimane on sõjamajanduse seisukohast oluline ja siin otsuste langemisel peaks kindlasti arvesse võtma sõjamajanduslikku momenti.

Edasi on majandusministeeriumi ülesandeks välis- ja sisekaubanduse suunamine, arendamine ja igakülgne ettevalmistamine relvastatud jõudude ja rahva sõjaaegsete vajaduste kohaselt.

Sõja puhkemisel ilmneb peagi nõudmise ja pakkumise vahel tasakaalu kadumine. Tuleb arvestada, et väliskaubanduses tasakaalu kadumist mõjutab esimeses järjekorras kaubanduslike vahetõrgete katkemine vastaspoolega. Samuti tuleb arvestada, et sõjamajandust huvitavad tugevad väliskaubanduslikud suhted meisse heatahtlikult suhtuvate ja meie olemasolust huvitatud riikidega. Toodud tuleb arvestada rahuaegse väliskaubanduspoliitika suunamisel.

Väliskaubanduses kerkib meil üles terav küsimus: kas meil üldse on võimalusi sõja korral välismaailmaga ühendust pida? S. t. oleme jõudnud blokaadi küsimuseni.

Kaalutluste alusel, mida siin ei saa kahjuks esile tuua, võime loota, et meil Soomega mereteed kaudu ühendus jääb püsima ja väga tõenäoliselt ka Rootsiaga. Need ühendused on kindlamad, kui omame kaubalaevu, mille kiirus ületab allveelaevade oma. Seda sõjamajanduslikku momenti peame pidama silmas oma kaubalaevastiku soetamise poliitikas, s. t. peame püüdma olukorrami, kus meil vähemalt kaks 12—14 sõlmelise kiirusega kaubalaeva oleks. Kui need laevad on olemas, siis tuleks neid hoida töös võimalikult Balti mere piirides.

On kindel, et sõja korral meie väliskaubanduse bilanss muutub tugevasti passiivseks. Samuti on selge, et ainsaks kindlaks välisvaluuta allikaks võitlusvahendite hankimisel jääb meile meie oma eksport. Võimalikult kõrge ekspordi arendamise võimalus sõja ajal peab meil silmade ees olema igal pool sõjaks majanduslikult ettevalmistamise töös.

Samuti tuleb ette näha riigi korraldavat kätt väliskaubanduses sõja ajal palju laiemal määral kui rahu ajal.

Sisekaubanduses tasakaalu kadumise tõtu nõudmise ja pakkumise vahel sõja ajal tuleb ette näha riigivõimu tugevat reguleerivat kätt, väljudes põhimõttest, et sõja ajal ei ole spekulatsioonis süüdi spekulant, vaid süsteem, mis võimaldab spekulatsiooni.

Nagu Maailmasõja kogemused näitavad, ei saa küsimust lahendada ei taksidega, ei kindlate hindadega, ei rekvisitsioonidega ega monopoliga, vaid tuleb ette näha kohe sõja ajal tarvitamise reguleerimine tarbainete normeerimisega.

Jaotusprotsessi tegelikul läbiviimisel tuleb kaaluda, milliseid rahuaegseid kaubanduslike ettevõtteid kasutada. Tundub, et siin tuleb eelistada ühistegelikke ettevõtteid seni, kui eraettevõtted ei ole täielikult kontrollitavad. Ühistegelike ettevõtete praegusest võrgust aga ei jätku jaotusprotsessi läbiviimiseks.

Järgnevad majandusministeeriumi ülesanded (§ 49 pp. 10 ja 11), mis käsivad rekvisitsiooni ja evakueerimise küsimusi, on alad, mis nõuavad laialdast statistiliste andmete kogumist ja laialdast koostööd teede- ja põllutööstusteeringuga ning omavalitsustega. Peale selle viimaste ettevalmistamist ja instrueerimist sel alal. Samuti on siin tähtsad sõjaväe juhatuse seisukohad, et saada selgust, mida, eriti milliseid tööstusi, evakueerida ja kuhu.

Järgmine riigi majanduslikult sõjaks ettevalmistamise ülesanne kuulub juba põllutööstusteeringu valdkonda, s. o. agrar küsimused. Siin peab olema juhtlauseks, et toidu- ja põllumajanduslike töös-

tussaadustega peame omadega läbi saama ja teatavaid aineid (nagu või, liha, lina jne.) peab jätkuma väljaveoksi.

Teravilja alal on siin küsimus suures ulatuses juba soodsalt lahendatud Riigi teravilja monopoli näol. Tundub, et siin siiski tuleb rohkem arvestada riigi sõjaks majanduslikult ettevalmistamise momenti nii tagavarade suuruse küsimuses kui ka ladude dislokatsiooni küsimuses. Tundub, et siin vahel äriavam keeb üle ja surub riiklikud majanduslikud kaalutlused ja nende seas ka sõjamajanduslikud tagaplaanile. Selle kohta võime ka ajakirjanduses vastuhääli leida (Uus Eesti 19. 07. 1937 ja 03. 09. 1937).

Põllumajanduses peame ette arvestama sõja korral toogi langust ja meie peamiseks püüdeks olgu kõik ette näha, et see langus võimalikult väike oleks. Toogi langust mõjutavad:

- sõjaväe mobilisatsioon, mis tõmbab põllutöö juurest eemale hulga töökäsi, hobutööjõudu ja liiklemisvahendeid;
- piiratud sisseveovõimaluste tõttu on raskusi põllutööriistade ja kunstväetise hankimisega.

Tööjõu probleemi lahendamisel kasutati Maailmasõjas sõjaväe ja linnaelanikkude tööjõudu suuremate hooajatööde läbiviimiseks maal kevadel ja sügisel. Samaks otstarbeks kasutati ka Vabadussõjas sõjaväe tööjõudu. Kuna meil põllumajanduses tööliste küsimus on juba praegu terav, siis arvan, et võiksime katsestada ülaltähendatud võttega ka rahua ajal, mis annaks kindlasti häid kogemusi sõja korraks.

Viimasel ajal ümberorienteerumine agrarpoliitikas — suuremate talude tekkimise soodustamine riigi poolt — on teguriks, mis aitab säilitada toogi suurust ka sõja ajal, sest suuremates taludes on võimalus inim-tööjõu probleemi osaliselt lahendada mehhaniseerimisega. Seega on see poliitiline samm ka sõjamajanduslikult otstarbekohane. Peale selle sünnitab raskusi toiduainete jaotusprotsessis liigsete tagavarade loomine tootjate, tarvitajate ja kaubandusettevõtete juures. Esimese kahe juures selleks, et end kindlustada raskete aegade vastu, viimase juures spekulatsiooni eesmärgil.

Siin asja korraldamiseks tuleb ette näha tugev kontroll ja samuti toiduvastustise normid kohe sõja puhkemisel.

Kuna toitlusküsimuses on ette näha raskusi, siis võib arvata, et ka meil kerkib sõja korral esile nn. „sigade probleem“, mis Maailmasõja ajal eriti Saksamaal väga terav oli, mida mitmeti katsestati ja mis lõplikult siiski lahendamata jäi. Küsimus seisneb selles: kui meil raskusi on rahva toitlustamisega, kas on siis õigustatud loomi pidada ja loomaliha süüa (eriti sealihaga, kelle toit kõige rohkem sarnaneb inimtoiduga, nagu vili ja kartul)? Probleem, mis pealiskaudselt tundub lihtsana ja naljakana, muutub aga seda keerulisemaks, mida rohkem temasse süveneda.

Toitluse küsimuses tuleb samuti ette näha nende toiduainete tagavarade korraldamine, mida sisse veame ja mis sageli spekulatsiooni objektiks on, nagu suhkur, sool jne.

Põlusaaduste jaotusprotsessi ettevalmistamisel tuleb rekvisitsiooni edukaks läbiviimiseks maa omavalitsuste peale panna statistika pidamise kohustus saakide alal oma maal, et nad teadlikud oleksid, kust ja millisel määral on maal võimalik toiduaineid saada.

Samuti peab ette valmistama linna omavalitsusi toiduainete jagamise protsessiks. Vastavaid asutisi tuleb püüda siduda vastavate probleemidega juba rahu ajal praktika andmise mõttes.

Sotsiaalministeeriumi ülesanne, sõjaväelaste perekondade toetamise läbiviimise korraldamise ettevalmistamine sõja korraks, nõuab tihedat koostööd sõjavägede staabi, sõjaväeringkonna staapide ja kohalikkude omavalitsusasutiste vahel. Sel alal omavalitsustele praktika andmiseks tuleks ära kasutada kordamisõppused ja selle ülesannete kohaselt tööle rakendada ka omavalitsusasutised, et nad tutvuneksid asja käiguga.

Käesolev üldine läbilõige ja linnulennuline ülevaade ei väljenda mingisugust ametlikku seisukohta, vaid ühe asjast huvitatu üldjooneline mõtteid sel alal. Need mõtted ei saa olla vankumatuteks tõdedeks — pigemini küll esimeseks avalikuks antud küsimuse valgustamise katseks. Autor loeb oma ülesande täidetuks, kui ta on käesoleva tööga suutnud panna liikuma mõtteid ja sulgi selle küsimuse edasiarendamiseks esimeses järjekorras just majandusteadlaste ringkonnas väljaspool sõjaväge.

Käsitletav küsimus on leidnud heatahtlikku suhtumist ka ajakirjanduses (Uus Eesti 20. 05. 38 ja Postimees 01. 09. 38). Viimasel ajal on samalt poolt manitsusi kuulda asja kiiremaks lahendamiseks (Uus Eesti 16. 09. 38). See manitsus ei ole alusetu, küsimus tuleb lahendada, asudes tööle paralleelselt nii asja uurimise kui organiseerimise alal korraga. Igasugusel põllul töötavate majandusteadlaste abi on siin tervitatav ja tänuväär.

A. Ots.

RAAMATU LEVITAMISE PROBLEEME.

4.

Tänapäeva reklaami üheks tähtsamaks ning ulatuslikumaks vahendiks on ajalehekuulutus. Kuid see on ühtlasi ka küllalt kallis, raamatu jaoks meil liigagi kallis reklaam. Nagu eespool märgitud, ilmus 1935. aastal 62 eesti-keelset ajalehte. Kui neis kõigis kuulutada korduvalt mõne raamatu ilmumist, siis vast võiks oletada, et see saaks kord teatavaks enamikule elanikest. Sellist kuulutusekulu ei kannu meil aga üleval ükski raamat.

Seepärast kirjastused ei suuda üksikraamatule teha ajalehtedes mingit reklaami, nad saavad teatada ainult teoste ilmunisest. Sellest on kasu veendunud kirjandusesõbrale, mitte aga isikule, keda tahetakse võita alles raamatu ostjaks.

Ka pole meie kirjastused suutnud omavahelisel kokkuleppel asutada ühist raamatute tutvustamise ajakirja, mida reklaami otstarbel võiks levitada võimalikult laialdasestse ringidesse. Selline ajakiri oleks meie oludes vahest üks sobivamaid raamatu tutvustamise ning reklaamimise viise — kindlasti tulusam ja ühisettevõttena ka odavam, kui seni kaunis rohkesti praktiseeritud üksikute kirjastuste reklaambrošüüride saatmine. Juba ainult see teadmine, et sealst leiab saaja andmeid mitte ainult ühe kirjastuse, vaid algatusel nüüd üldiselt väga moodi läinud raamatute väljaandmine sarjade viisi. Sel puhul reklaamikulud jagunevad mitmele raamatule ning võidakse isegi avaldada suuremaid korduvaid ühesisulisi kuulutusi päevalehtedes. Need kahtlematult annavad paremaid tagajärgi kui ainult ühekordne teata-

Väikest hõlbustust raamatu reklaamimisele on toonud ühe kirjastuse kogu kirjandusturu kõigi uudiste kohta tähendab sellise ajakirja juures palju. mine väikese kuulutusega. Samuti hästi koostatud ning õnnestunud sarjad teevad ise suurt reklaami järgnevaile.

Sarjade ettelimise organiseerimisega on tõmmatud ettelija oma sissemakstud kapitaliga ka kaaskirjastajaks. Seega on kirjastamisriisikot tublisti vähendatud, mistõttu ettelijaile ja maksjaile antakse ka raamatud tunduvalt odavamini, kui need lähevad pärast üksikmüügile. Sellisel teel taotletud odavus teeb raamatud rahvale ka majanduslikult kättesaadavaks ning suurendab seega nende levikut. Sarjade viisi ettelimistega raamatute turule saatmisega on raamatute tiraaž ja levik tõstetud sadadest tuhandesse ning seega tehtud suur samm edasi raamatu leviku alal, kuigi sarjade koostamises ning müügilesaatmises pole meil veel välja kujunenud kindlaid põhimõtteid ja seal talitatakse sageli liigagi juhuslikult ning hoolimatult, koondades sarja nime alla teoseid väga mitmekesise väärtusega. Samuti ei panda alati rõhku ka sarja sisu ideoloogilisele ega ka välisele ühtlusele. Juhuslikult kokkukraabitud erisisulised ja erineva välimusega teosed aga ei moodusta sarja, vaid tibatilukese raamatukogu. Raamatusari eeldab peale välise ühtluse ka veel ideoloogilist ja sisulist koonduspunkti, mis seob sarja kuuluvad raamatud teatud tervikuks.

5.

Ka sarjade reklaamimisel on astutud samm edasi. Ajalehekuulutusele on lisaks tulnud elav sõna, mis on üks kõige mõjuvam ning tõhusam reklaamivahend. Suuremad kirjastused on rakendanud üksikute suurteoste ja sarjadena ilmuvate raamatute ettelimiste vastuvõtmiseks ametisse agendid, kes käivad tellija juures kodus.

Korralik agent pikemat aega töötades õpib tundma oma tellijaskonda ning teab, mida kellelegi pakkuda vastavalt tema erihuvidele ning nõudeile. Selline elava sõnaga agendi kaudu raamatute tutvustamine ning levitamine on praeguses olukorras kahtlematult üks kõige mõjuvamaid ning tagajärjekamaid raamatu propageerimise viise. Korralikud agendid teevad suurt kultuuritööd raamatu leviku kasuks. Et see tõesti nii on, seda kinnitavad ühe kirjastuse kartoteegi andmeid paari hästilevinud raamatusarja kohta. Nimelt on neid sarju tellitud: agendi kaudu 48%, otse kirjastusest ja posti kaudu 31%, raamatukaupluste kaudu 21% kogu tellimiste üldarvust.

Üldiselt on meie kirjastused agentide kaudu raamatuid levitanud ju alles lühikesel aega. Seega pole agendid oma ringkonda veel küllalt saanud sisse töötada ega näidata ka oma maksimaalseid võimeid. Palju ebakohaseid ja ebacausaid agente on takistanud korralikkude agentide tegevust ning kõigutanud rahva usaldust nende vastu. Kuid kõigist neist takistavaist asjaoludest hoolimata on saavutatud tunnustusväärseid tulemusi.

Agentidega raamatute levitamise süsteem on seega meil alles arenemise ja katsetamise faasis. Selle lõplik väljatöötamine nõuab veel viimistlemist ja korraldamist. Kõigepealt peaks agentide kasutamises ja nende töös kaduma igasugune juhuslikkus, huupi siia ja sinna rappimine, mis võib ajutiselt anda küll päris häid tulemusi, kuid tegelikult ei vii siiski meie raamatukaubandust edasi. Juhuslikult liikudes siia-sinna mõne uudisteosega võidakse saada küll tellimisi, kuid põhjalikum ja kavakindlam töö raamatuturu avardamiseks ning ostjaskonna juurdevõitmiseks jääb sel puhul tegemata. Raamatuid levitavad agendid peavad püsivalt töötama ühes ja samas ringkonnas, peavad oma ringkonna elanikke, nende huvisid ja kultuurilisi vajadusi põhjalikult tundma õppima. Sel puhul ei tülitata agent tellijaid asjatult, ei raiska oma ega tellija aega nn. augu pähe rääkimisega, vaid ta pakub tellijale ainult sobivaid, vastuvõetavaid ja vajalikke teoseid. Agendi ja tellijaskonna vahel

kujuneb sel moel tihe koostöö. Nii töötades on raamatuagent paljudes majades oodatud külaline.

Ka agendi liikumine ja marsruut peaks olema nii ajaliselt kui ruumiliselt korraldatud kindla kava järgi. Sel puhul tellijaskond teab juba, mis ajal on oodata raamatu-agenti ning valmistub selle vastuvõtmiseks, varub vastavad summad tellimiste andmiseks ja sissemaksudeks, formuleerib valmis teda huvitavad küsimused kirjanduslike uudiste kohta jne.

Nagu öeldud, on meil veel palju teha, et jõuda agentidega raamatute levitamises vähegi stabiilsele olukorrale. Kuid isegi praeguse juhusliku ning korrapäratu töötamise juures on saadud nimetamisväärseid tulemusi.

Osaliseks agendi teeneks tuleb lugeda ka meie raamatule eraostjaskonna loomine. Üldalmainitud sarja kohta on olemas ka veel teised protsentuaalsed andmed, nimelt ettetellijate liigitus. Kogu ettetelliijaist moodustasid: eraisikud 91%, raamatukogud 6%, koolid 2%, mitmesugused seltsid 1%.

Need andmed näitavad, et sarjad baseeruvad meil suurel määral eraisikul, mitte ametlikel tellijail, raamatukogudel, nagu üldiselt arvatakse.

6.

Praeguse praktilise järgi on agent ühe kirjastuse ametnik ja levitab ainult ettetellimiste kogumisega selle teoseid. Et ta töötab protsentuaalsel alusel, s. o. saab oma tasuks teatud protsendi vastuvõetud tellimistelt, siis suudavad endile agentide võrgu luua ja ülal pidada ainult üksikud suured kirjastused, kellel ilmub rohkesti suurteoseid ja raamatusarju, mis oma hinnalt on kaunis kõrged, nii et agendi vaheprotsent on küllalt tasuv. Kogemused on näidanud, et odavahinnalisi teoseid ja üksikraamatuid on agendi kaudu võimatu levitada. Agendi liikumise aja- ja töökulu on ju peaaegu üks, kas ta hangib krooni-paarise või kahe-kolmekümne-kroonise või veelgi kallima teose tellimise, tema töötasu on aga viimasel juhul kümme või rohkem korda suurem.

Olgugi kirjastuse ametnik, pakub agent ikkagi esijoones neid teoseid, millelt tema oma teenistus on suurem. Odavahinnalised teosed jäävad enamasti üldse pakkumata või tellimisi neile võetakse vastu ainult juhul, kui tellija ise on algatajaks. Agendi seisukohalt on selline talitusviis täiesti loomulik ning mõistetav. Kirjastuse, tellijaskonna teenimise ja raamatu levitamise üldiselt seisukohalt jätab see talitusviis aga soovida.

Arvestame veel seda, et agent on ikkagi ainuüksi ettetellimiste koguja ja õige vähesel määral, perioodiliselt või vihkudena ilmuvate teoste juures, ka oma ettetellimiste täitja, siis peame tunnustama, et ta asendab ainult osaliselt endisaeqset talust talu liikuvat pambuga rändraamatukaupmeest. Samuti suudab ta ka ainult osaliselt täita sortiment-raamatukaupmehe ülesandeid.

Üks võimalus raamatuturu avardamiseks, kirjanduse propageerimiseks ja müügi võimaluste suurendamiseks oleks sama endise pambuga raamatukaupmehe taaselusamine moderniseeritud kujul. Sortiment-raamatukauplused, millele asutamisest on rohkesti kõneldud, mida aga meie oludes üksikud provintsid ei suuda iseseisvalt ülal pidada, tuleks asetada ratastele ja panna liikuma mööda maad, provintsist provintsi. Sel juhul peaksid need endid tasuma, või kuigi mitte täielikult, siis nõutav minimaalne juurdemaks oleks vajalik ainult esialgu. Meil oleks vajalik ehitada katseks esialgu üks liikuv ja eeskujulikult sisustatud sortiment-raamatukauplus, mis ühtlasi oleks

ka raamatute rändnäituseks. Annab see rahuldavaid tulemusi, võidakse asuda asja edasi arendama.

Põhimõtteliselt peaks selline moodus raamatute levitamisel end õigustama ja ka tasuma, kuigi tegelikul rakendamisel tuleb komistada mitmesuguseile takistustele. Kõigepealt tuleks lahendada liikumisvahendi küsimus. Loomulik oleks, et selline raamatukauplus ehitataks mõnele suurele omnibuse-sassiile. Autoliiklus oma paindlikkusega vastaks kõige rohkem mainitud ülesandele. See võimaldaks raamatukauplusega ligipääsu peaaegu kõigile nimetamisväärt keskustele ja ka üksiktaludele. Kahjuks võimaldavad meie ilmastiku- ja teeolud aga autoliiklust ainult suvel, hiliskevadel ja varasügisel, mis on just raamatukaubanduses kõige vaiksem aeg. Talvel, millal inimestel on aega huvi tunda raamatu vastu, on teed autoliiklusele suletud. Siis peaks rändava raamatukaupluse asetama jalastele ja kasutama liiklemiseks hobuse jõudu, mis on palju aeglasem, kallim ja tülikam. Raudteede võrk on men aga alles liiga hõre; vaagunisse asetatud rändraamatukauplus ei saaks külastada kuigi palju keskusi ning ka selle liikumine oleks liiga paindumatu. Teistel aladel on aga kasustatud raudteelgi liikuvaid kauplusi ja näitusi, mis tõendab, et ka raamatukaupluse suhtes pole see mitte täiesti rakendamatu.

Kuid mainitud algatus oleks mõeldav ainult kirjastajate ühissettevõttena, sest üksiku kirjastuse üritusena täidaks see ainult osaliselt oma ülesandeid, kuna ei esitaks mitte kõike meie raamatuturu parimat. Väljaspool kirjastusi asuvaile isikuile, ettevõtjaile ning ka raamatukauplejate kapitalile on see ettevõtte esialgu liiga vähe tulu ning tasu töötav. Nende asjaoludega vist tulebki seletada, et mainitud raamatu levitamise moodus pole leidnud tõsisemat katsetust.

Raamatuaastal maakondades liikunud raamatute rändnäitusi ei saa selle ala katsetuseks pidada, kuna neil rändnäitustel olid sootuks teised ülesanded. Kuid nendelgi näitustel müüdi ka kirjandust ja mõnel õige nimetamisväärset, mis peaaegu kattis näituse kulud. Igatahes pidid need näitused rohkem julgustama kui kahandama liikuva sortimentraamatukaupluse mõtte elluviimist, millega osaliselt võidakse edasi arendada meie raamatukaubandust ning seada seda laiemale alusele. Kahju, et selle katsetuse tulemusi pole läbi analüüsitud ega katsetust edasi arendatud.

7.

Raamatute levikut aitavad soodustada veel mitmesugused kirjanduseõhtud, on need siis korraldatud ainult puhtkirjanduslike küsimuste käsitlemiseks vastavate selgitavate kõnede ja illustreerivate ettekannetega kas autoreilt või näitlejailt, või mitmesuguste segaõhtutena, kus kavas on ka kirjandus. Muidugi, kui kõnede kõrval esinevad isiklikult ka autorid, on huvi selliste õhtute vastu suurem, rahvast tuleb kokku rohkem. On aga ise küsimus, kas huvisuurus sel puhul on suunatud raamatu või kirjaniku isiku vastu. Selliseil õhtuil ei osata aga tabada sageli õiget tooni ja kõneldakse kuulajaskonnast üle. Muudetakse õhtu osavõtjaile sageli talumatult igavaks ja üksluseks ning tekitatakse rahvale paratamatult tunne, et raamatud on äärmiselt igavad ja üksluised asjad, millest tuleb hoiduda võimalikult kaugele. Mainitud viga on meie kirjanduseõhtuil tehtud väga sageli ja peamiselt just selle tõttu, et kõnelejad ning ettekandjad on enamasti ise suured kirjanduse kumardajad, raamatujüngrid-entusiastid, kellel paistavad paljud küsimused olevat niivõrd lihtsad ja selged, et neist ei maksa üldse kõnelda. A priori

oletatakse, et ka kuulajaskond on neist teadlik. Tegelikult see aga pole nii. Kuulajaskonnal puuduvad oletatud eelteadmised ja nii kaotataksegi kontakt puldi ning saali vahel. Neid tõsiasi on käesolevate ridade kirjutaja kogunud isiklikult paljude kirjanduslike kõnekoosolekute ja õhtute osavõtjana, samuti ka selliste koosolekute korraldajana ja kõnelejana.

Et selliste avalikkude kirjanduslike kõnekoosolekute ja õhtute publik oma huvidelt ja arenemisastmelt on väga mitmekesine, siis on kõnelejal sellega kontakti hoidmine äärmiselt raske, raskem igatahes kui ükskõik millisel teisel kõnekoosolekul. Ainult head ja vilunud kõnelejad ning psühholoogid, kes ei kasuta kõne juures üldse üleskirjutatud teksti, suudavad sellega tulla toime ning kontakti katkemise korral selle mõne kohase vahe-märkuse või asjakohase repliigiga jälle jalule seada. Kuna meil kirjandus-huviliste seas selliseid kõnelejaid pole külluses, siis ei saa avalikele kirjan-duslikele koosolekuile ja õhtuile anda kuigi suurt kirjanduskultuurilist ja raamatupropagandalist väärtust. Igatahes on seni selliste koosolekute mõju ja tähtsust suuresti üle hinnatud.

Sootuks teine on aga lugu homogeensema, ühtlasema haridusliku taseme ja huvide ringkonnaga isikute kogunemiste juures. Seal on kõnelejal juba ette teada kuulajaskonna koosseis, huvialad ja kõlapind. Sel juhul võib ta oma ettevalmistatud ja ka paberilt mahaloetud kõnega saavutada soovitud tagajärjed. Kahjuks on meil kirjanduslikel kõnelejail aga sellisele kuulajas-konnale kõnelemiseks väga vähe võimalusi. Mainida võiks ainult mitme-suguste kutsealaste isikute kongresse ja kursusi, millede kavasse võetud ka kirjanduslikud küsimused.

Peale kongresside ja kursuste on meil ju veel väga mitmesuguseid ühe-huviliste ja ka enamvähem ühise haridusliku nivooga isikute suuremaid ning vähemaid kogunemisi. Ka neil võiks väga hästi puudutada kirjanduse ja raamatuga seoses olevaid küsimusi. Kahjuks pole aga seni seda tehtud. Mõtlen siin esijoones meie seltskonna mitmesuguseid kogunemisi pidusööki-dele, sõprus- ja tutvuskonna vastuvõttudele ning koosviibimistele mitme-suguste perekondlike tähtpäevade ja sündmuste puhul. Miks ei võiks neil koosviibimistel söögi ja joogi vahel kõigi teiste ettekannete ja esinemiste seas olemist mitmekesistada ka lühikese kõnega kirjanduslikul teemal ning juhtida tähelepanu mõningaile raamatuile, mis koosolijaid võiksid või peaksid huvitama.

8.

Arvustuslikele sõnavõttudele ajakirjanduses ja raadios tuleb vaadata ka kui ühele raamatu propageerimise vahendile. Kas sõnavõtt on kiitev või laitev, pole raamatu leviku seisukohalt alati kõige olulisem. Tähtis on sel puhul esijoones lugejas- või kuulajaskonna tähelepanu juhtimine teate-sele, selle unustushõlmast esiletõstmine. Küllalt on olnud juhtumeid, kus halb arvustus või hinnang on olnud raamatu levikut soodustavaks teguriks.

Kahjuks pühendab aga meie ajakirjandus väga vähe tähelepanu kirjan-duslikele küsimustele ja raamatute retsensioonide avaldamisele, rääkimata rohkem ruumi nõudvaist arvustustest, mida meie ajalehed üldse ei too. Ainult kirjanduslikes ajakirjuses võid neid leida. Needki vähesed retsensioo-nid, mis ajalehtedes avaldatakse, ilmuvad juhuslikult ilma valikuta ja raam-atu tähtsust arvestamata. Sedasama võime öelda ka raadio kohta. Sealgi on asi süstemaatiliselt ning asjatundlikult korraldamata. Sageli pühenda-takse täiesti tühise ning vääriru teose tutvustamiseks ning hindamiseks

veerand tundi, kuna samal ajal palju väärtuslikumad teosed jäävad üldse tutvustamata ja hindamata või neile pühendatakse „aja puudusel“ mõni minut ettekandes, kus ühel veerandtunnil vaadeldakse mitut väärtteost. Sellist talitusviisi ei saa raamatute tutvustamise ega kirjanduskultuuri levitamise seisukohalt pidada kuigi asjatundlikuks ning lubatavaks.

Raadios, ajalehtedes ja ajakirjanduses ruumi säästmise seisukohalt tuleks vaadelda, tutvustada ning hinnata esijoones neid teoseid, mis lisavad uusi väärtusi meie vaimsesse varamusse või millede praktiline tähtsus meie rahva teadmiste ning kutseoskusliku taseme tõstmisel on silmapaistev. Vajalikke hindajaid eriteadlasi peaks meil leiduma ja kui need eriteadlased pole alati mitte sõnamehed, keda võiks lasta mikrofonile ette, siis võiks nende koostatud tekstide ettekandmine usaldada sõnacosavate ringhäälingu dikto-rite või mõne näitleja hooleks.

9.

Kui lõpuks tulla tagasi kirjutise algul märgitud ja „Raamatuaastal“ püstitatud tähissõna juurde — „Relv ja raamat käsikäes“ — miks meie ei võiks üritada relvakaitseliidu eeskujul ka vaimse relva kandjate kaitseliitu, võib-olla osaliselt samadel raskingu põhialuselgi? Vaimse kaitse- liidu ülesanne oleks meie omakultuuri süvendamine, esijoones raamatu kui kultuuri täiuslikema kandja ja levitaja viimine rahva sekka, seega meie kultuurilise iseseisvuse kindlustamine ning kaitsmine. Sellesse organisat- siooni peaksid koonduma esijoones need, kes rahva ja riigi olemasolu seisukohalt vaimset kultuuri hindavad kõrgelt, kelle tõhusamaks relvaks võitluses sisemise ja välise vaenlase vastu on raamat ja sellesse kätkevad väärtused, rahvuslikud jõud ning varad. Iga liitu astuja kohustuks juba ette teatud summa eest aastas omandama raamatuid oma isikliku raamatukogu jaoks. Kui temal endal pole aega ega huvi omandatud raamatuid kõiki lugeda, siis leidub tema perekonnas ja lähemas sõpruskonnas ikkagi isikuid, keda omandatud raamatud huvitavad ja kelle juures need teevad viljastavat tööd.

Kuid see pole asja olulisem külg. Palju tähtsam on see, et ettekindlus- tatud ostudega suurendatakse tunduvalt raamatute tiraaži, alandatakse seega nende tootmiskulusid, suudatakse raamatuid teha odavamaks, laiemaile ja kehvemaile rahvakihtidele kättesaadavaks. Raamatu levitamise kõrval hinna allaviimine oleks sellise vaimse kaitseliidu üks olulisemaid ülesandeid. Raamatute odavamaks muutmine soodustab suuresti ka propagandat. Kuigi odavus ei kindlusta veel raamatule levikut, ometi on seda kergem vähese sissetulekuga isikul tarviduse korral omandada.

Raamatu levitamise üheks kõige olulisemaks eelduseks on ikkagi rahva seas raamatu järele vajaduse tekitamine. Rahvast tuleb kasvatada ja õpe- tada raamatuid õieti ning hästi tarvitama. Selles töös võiks „vaimne kaitse- liit“ olla koolile suureks abiks või praeguses olukorras isegi suunanäitajaks ja teerajajaks, sest meie kool pole seni veel osanud õpetada oma kasvandikke kuigi suurel määral raamatuid tarvitama ja armastama. Vaimse kaitseliidu teened, samuti kui relva kaitseliitlaste omad, kuuluksid üldisele hindamisele, need tuleksid lugeda riiklikult seisukohalt sama tähtsaks ning tähistamisväärseks.

Üldiselt peame aga märkima, et raamatu levitamise küsimus on meil üks tähtsamaid kultuurilisi probleeme, mis peaks huvitama iga teadlikku kodanikku. Eespool puudutasime mõnda üksikut võimalust, millede tegelik rakendamine võiks viia meid selle küsimuse lahendamisel mõningad sam-

mud edasi. Kuid vaadeldud pole kaugeltki veel kõik teed ega abinõud raamatu rahva sekka viimiseks. Mitmed abinõud on jäänud lähemalt käsitlemata, nagu arhindamised, mitmekujulised raamatute premeerimised, kino ning igasugused teised valgusreklaami kasutamise võimalused jne. Need kõik kokku peaksid aitama meid selles küsimuses tublisti edasi. Meie piiratud majanduslikud võimalused ei luba kõiki eesmärgile viivaid vahendeid küllalt intensiivselt kasutada, sest peame arvestama, et raamatupropaganda tulemused peavad katma tehtud kulutused. Pidevaks juurdemaksuks raamatupropagandale pole meil kuskilt võtta summasid.

Kui me kõik eespoolöeldu võtaksime lühidalt kokku, siis peaksime tunnustama, et:

1) Kooli ja seltskondlikkude organisatsioonide kaudu tuleb rahvas kasvatada vajadust raamatu järele ja lugupidamist raamatu vastu rohkem, kui seda on tehtud seni.

2) Tuleb tõsta praeguste raamatukaupmeeste ja raamatukaupluste müüjate kutseoskust ning õpetada neid rohkem oma müügiartikleid tundma.

3) Tuleb asutada kirjandustevaheline raamatuturu informatsiooni- ja tutvustajakiri, mida kirjastuste reklaamikulude arvel tuleks levitada võimalikult laialesse ringkonnadesse.

4) Kuni puuduvad meil sortimentraamatukauplused, tuleb provintsidel kirjastustel agentide võrk võimalikult korralikult ja stabiilselt tööle rakendada ning asutada liikuvaid sortimentraamatukauplusi.

5) Avalikkude kirjandusõhtute ja koosolekute asemel tuleb propageerida rohkem kirjanduslikke sõnavõtte ja kõnelusi raamatuist mitmesuguseil seltskondlikel koosviibimistel.

6) Tuleb ajakirjandus ja raadio rakendada kavakindlamalt ning asjatundlikumalt raamatute tutvustamise teenistusse.

7) Tuleb koondada raamatud võimalikult suuremaiks müügiüksusteks, kogudeks ja sarjadeks, et neid oleks odavam ajakirjanduses reklaamida ja suurem võimalus agendi kaudu müüa.

8) Tuleb asutada raamatusõprade ühing või vaimne kaitseliit, mille iga liige kohustub aastas omandama teatud summa eest raamatuid ning mis hoolitseks üldise raamatupropaganda eest.

P. Ambur.

VINEERITÖÖSTUS EESTIS.

A/S A. M. Lutheri mehaaniline puutööstus on üks suuremaid ettevõtteid Eestis, nende ettevõtete hulgast, mis tarvitavad toormaterjalina puud. Oma toodangu mahutab ettevõtte peamiselt välisurule, kuna siseturule jääb vabriku poolt valmistatud vineerist umbes 10 prots. Et saada ülevaadet A/S A. M. Lutheri mehaanilise puutööstuse tegevusulatusest, märgime, et 1936. aastal saatis ettevõtte välisurule üle 19.000 tonni vineeri, ligi 4,4 miljoni krooni eest ja 1937. aastal umbes 20.000 tonni vineeri 4,9 milj. krooni eest (Eesti väliskaubanduse andmeil.) Ka käesoleval aastal kujuneb vineeri väljaveedu üldjoontes samades piirides.

A/S Luther on ka suuremaid kasepuu tarvitajaid Eestis, ostes kokku tarbepuuks kõlblikku kaska, töötades seda kallihinnaliseks puutooteks — vineeriks, ning saavutades viimase ekspordist suure hulga valuutat. Selle

rahvamajanduslikult kasuliku tegevuse kõrval torkab aga ligemal uurimisel silma terve rida nähteid eeltoodud ettevõtte juures, mis seavad tema tegevuse üldiste rahvamajanduse huvide seisukohalt küllalt küsitavasse valgusesse. Allpool peatume mõnede üksikute seesuguste nähete juures, tuues võrdluseks kõrvale Läti andmeid.

Metsade kasulikuma rahvamajandusliku tarvitamise mõttes on soodus- teuseks see, kui vineeri valmistamiseks saab tarvitada võimalikult suurema osa kasepuust, sest ülejäänud kasepuule on vähe muid kasutamisevõima- lusi peale odava küttepuid. Vineeritööstuste huvides on aga võtta vastu toormaterjalina ainult kõige kõrgema kvaliteediga puud, kuna selle ümber- töötamine tuleb suhteliselt odavam.

Kui võrrelda Eestis ja Lätis maksvaid tingimusi vineeripakkude kohta, siis näeme siin suurt vahet. Eestis on vineeripakkude kõige lühemaks pikkuseks 3 m (erandjuhtudel 2,65 m), Lätis aga 1,30 m. Eestis ei ole luba- tud jämedad ning kuivad oksad ning mingid puurikked, Lätis aga on need lubatud suurema läbimõõduga pakkudel. Neil erinevustel on väga suur tähtsus, kuna selle tõttu Lätis läheb vineeripakkudeks ka suur osa seesugust puud, mis Eestis pikkuse mitteväljaandmise või okste või puurikete tõttu tuleb raiuda küttepuuks. Arvatakse, et kasemetsast saab umbes 20 prots. rohkem vineeripuud Läti tingimuste alusel, mis Eestis tarvitavat vineeripakkude kvantumit arvestades (viimaseil aastail on A/S Luther ostnud üle 70.000 tihumeetri vineeripuud aastas) teeks välja 14.000—15.000 tihumeetrit aastas. — Eesti ja Läti tingimuste vahe on suurel määral tingi- tud sellest, et Lätis on palju vineerivabrikuid ja need omavahel võistlevad, Eestis on aga A/S Luther ainus vabrik ja võib ka omalt poolt tingimusi esitada.

Teiseks tuleb märkida hindade vahet, millega ostavad vineeripuud sisse A/S A. M. Luther Eestis ja teised vineerivabrikud mujal. 1937. aastal näiteks maksis A/S Luther riigimetsast võetud toormaterjali eest 22,5 kr. kasepakkude m³ ja 24 kr. lepapakkude m³ franko raudteejaam. Kui arves- tada igasuguseid kulusid kuni vabrikuni umbes 5 kr. pro m³, mis on välis- maistel võrdlusandmeil juba küllalt tugevalt arvestatud, siis tuleb franko tehas vineeripuu m³ järgmine: kask 27,50 kr., lepp 29 kr.

Lätis on Riia Börsikomitee väljaande järele makstud 1937. a. kasepak- kudest 46,78 ls pro m³ ja lühemaist pakkudest 50,32 ls pro m³. Lepapak- kudest on makstud 40,60 ls pro m³ ja lühemaist pakkudest 44,14 pro m³. Kui arvestada need hinnad möödunud aasta keskmise ametliku kursiga Lätis (100 EKr = 138,95 ls), siis saame läti vineeripuu hinnad Eesti valuutas vastavalt: kased 33,67 ja 36,21 kr. pro m³, lepad 29,22 ja 31,76 kr. pro m³.

Võrreldes Läti hindu Eesti hindadega näeme, et Eesti hinnad on mada- lamad kaskede osas umbes 15—20 prots., kuna leppade osas on hinnavahe väiksem.

Eespool kirjeldasime, kuidas Eestis vineeri valmistamiseks kasutatakse tunduvalt paremat toormaterjali kui Lätis. Peale selle on mõlema maa vineeri väljaveo andmeid võrreldes näha, et Eesti müüb peamiselt kase- vineeri, mis on hinnalt kallim, Läti aga ka lepavineeri. Lõpuks on mõlema maa vahel veel vahe selles, et Eesti eksport koosneb peamiselt kuiva liimimisviisiga vineerist, mis on ka hinnalt kallim, Lätis aga on 40 prots. ekspordist märja liimimisviisiga vineeri.

Selle järele otsustades võib oletada, et eesti vineeri keskmine eksport- hind on kallim kui Lätis. Üllatuseks on siiski lugu teisiti. Saksa allikate

järele (Jahrbuch des Welthandels) on olnud m³ vineeri keskmised müügi-hinnad kogu vineeriekspordi kohta kuldfrankides: 1936. a. — eesti vineer 131,3; läti vineer 156,1; 1935. a. — eesti vineer 131; läti vineer 139,2; 1934. a. — eesti vineer 131,3; läti vineer 144,8. Mõlema maa keskmiste eksport-hindade vahe on aga veelgi suurem Inglismaale saadetud osalt. Ajakirja „Timber and Plywood“ andmeil tuleb ümberarvutatult (1 m³ = 35,31 jalga³, „Timber and Plywood“ andmed on kantjalgades) hinnavahe m³ kohta 1937. a. — umbes 1,5 naelst., 1936. a. — ligi 0,5 naelst., 1935. a. — ligi 1,9 naelst., ja 1934. a. — 2 naelst. Võttes siit keskmise hinnavahe Eesti ja Läti vahel umbes 1,5 naelst., ja arvestades, et Inglismaale on läinud Eestist vineeri pidevalt üle 19.000 m³ aastas, saame kogusummana umbes 29.000 naelst. (julgesti üle 500.000 krooni), mida on Eesti saanud ainult Inglismaalt iga aasta vähem Lätist odavamate hindade tõttu. Kui arvestada, et Eesti oleks pidanud saama Lätist paremat hinda, siis kasvab vähem-sissetulnud summa veelgi. — Ja seesugune olukord on kestnud juba aastaid.

Huvitav on ka veel märkida, et Eesti andmed eesti vineeri väljaveo kohta ja Inglise andmed eesti vineeri sisseveo kohta Inglismaale ei lähe kokku — ja seda juba kaua aastaid. Nii on näiteks Eesti Statistika Büroo andmeil läinud vineeri Inglismaale 1937. a. — 19.700 m³, 1936. a. — 19.400 m³ ja 1935. a. — 19.700 m³, Inglise andmeil (Timber Trades Journal) aga on jõudnud kohale 1937. a. — üle 9500 m³, 1936. a. — üle 8500 m³ ja 1935. a. ligi 8200 m³; seega on eeltoodud andmete järgi iga aasta läinud Eestis Inglismaa peale deklareeritud vineeri stabiilselt üle 10.000 m³ tead-mata kuhu mujale. Ka ei lähe kokku eesti vineeri väljaveo hind Eestis ja sisseveohind Inglismaal, kuna eesti vineeri keskmine sisseveo hind Inglis-maal on pidevalt 2—3 naelst. kõrgem kui sinna deklareeritud keskmine väljaveohind Eestist.

Kui vaadelda eesti vineeri väljaveohinda Inglismaale ja muisse maisse, siis on ka siin suur erinevus. Eesti väliskaubanduse andmeil on näiteks 1937. a. veetud Inglismaale 19.709 m³ vineeri à 130 krooni m³, mujale kokku aga 8691 m³ vineeri keskmise hinnaga à 270 kr. m³. Seega näeme, et Inglismaale on veetud üle 70 prots. kogu Eesti vineeritoodangust kaks korda madalama hinnaga, kui on saadud mujale mineva väiksema osa eest. Ka summalt on võrdlus küllalt huvitav. Nii saime 1937. aastal Inglis-maalt rohkem kui $\frac{2}{3}$ kogu eesti vineeriekspordi eest kokku 2,56 milj. krooni, ja mujalt vähem kui $\frac{1}{3}$ eest peagu sama summa — 2,34 milj. krooni.

Inglismaal on A/S A. M. Lutheri vineeri ostjaks teatavasti „Venesta“ firma, mis on ühtlasi Tallinnas asuva eelnimetatud tehase omanikuks, nagu talle kuuluvad ka Soomes üks vineerivabrik (A. B. Faner O. Y. Lohjas), Lätis üks vabrik (Lignum, Riias) ja peale selle veel vabrikud Hollandis, Belgias jne.

Lõpuks peatume veel vineeri siseturu hinna juures. See on väga kõrge. Keskmiselt kõrgem kui keskmised väljaveohinnad, sealjuures aga jääb sise-turgu just peamiselt see vineer, mis välisest ei ole vastuvõetav. Kõrge siseturu hind pidurdab kodumaal vineeri tarvitamist ja teeb ka vineerist valmistatud artiklid kalliks.

Kokkuvõtet tehes eeltoodud väiteist ja andmeist peab ütleva, et A/S A. M. Lutheri mehaanilise puutööstuse juures tulevad esile järgmised nähted, mis ei ole kooskõlas üldiste rahvamajanduslike huvidega: ühest küljest ostab ettevõtte kokku suhteliselt odavamate hindadega kui mujal väga head vineeripuud, ja teisest küljest saadab valmistoodet välja

odavamate keskmiste hindadega kui mujal, mis aga eraldi torkab silma just Inglismaa suhtes. Siseturul aga hoiab hinnad väga kõrgel.

Mis puutub A/S A. M. Lutheri mehhanilise puutööstuse juhtimisse, siis ettevõtte juhatusesse kuulub ainult üks eestlane 5 juhatuseliikmest.

Eerik Ustav.

JAAN TÕNISSON 70-AASTANE.

Mõned päevad enne jõulupühi, 22. detsembril s. a. sai Jaan Tõnisson 70-aastaseks. Ta on meie vanema põlve rahva- ja poliitikameestest rahvalikumaid ja silmatorkavamaid kujusid, kes oma kodumaad ja rahvast on teeninud siira südame ja hinge täieliku sügavusega ning tema nimega on suurel määral ühenduses meie lähema mineviku tegelikkuse kujundamine. Ajaline perspektiiv on küll veel liiga lähedane Jaan Tõnissoni kogu elutöö objektivseks hindamiseks, kuid üks on kindel — kaasaja rahvuslik põlv võlgneb Jaan Tõnissonile tema rahvusliku ja rahvuskultuurilise töö eest otsekoheste tunnustuse.

Jaani Tõnissoni kui rahvamehe karjäär algab läinud sajandi viimase aastakümnega, kui tema 1933. aasta algul asub ajakirjanduse põllul töösse „Postimehe“ toimetuses. Vähe hiljem, kui 1896. aastal K. A. Hermann tahab loobuda „Postimehe“ toimetamisest ja väljaandmisest, omandab Jaan Tõnisson ühes paljude kaaslastega „Postimehe“ ning hakkab seda toimetades ja välja andes teenima eesti rahva tervikut.

Läinud sajandi lõpp oli ajajärguks, kus eestlane ennast lõplikult sirgu ajama hakkas. Kuid läinud sajandi lõpp oli ühtlasi ka üheks traagilisemaks ajajärguks meie rahva elus. C. R. Jakobsoni hoogsale ajastule järgnes aeg, kus eesti haritlaskond omavaheliste hõõrdumiste tagajärjel oli kaotanud kõiki haarava ja koondava mõtte. Samal ajal tõusis kogu Läänemere mail hoogsalt venestuse laine. Venesõbraliku meelsuse eesotsas seisis A. Grenzstein, kes libedal keelel püüdis venestamisvoolu rahvale armsaks teha, rahvuse äraandmise eest töötades vene haridust ning ainelist kasu ja püüdes meeldida vene bürokraatiale. Oma ideoloogilistes seisukohades laskus A. Grenzstein isegi nõnda madalale, et väitis, et väikerahvad lihtsalt ei suuda võimsate ja kõrgema kultuuriga suurrahvaste kõrval säilitada oma iseolemist ega arendada omapärast sõltumata rahvuskultuuri. Seepärast eestlaste loomulikuks arenguteeks oleks kokkusulamine suure ja võimsa vene rahvaga.

Sellel tumedal taustal algab Jaan Tõnissoni rahvamehe elutee. Oma loomupärase tulise temperamendiga asub ta avaliku arvamise loomise eestvedajaks, mis sugust seika tuleb rahvuslikust seisukohast vaadatuna lugeda Jaan Tõnissoni tähtsaimaks rahvuslikuks teeneks. Tema ideoloogilised teesid on niivõrra haaravad tolle aja seltskonnale ja avalikkusele, et Jaan Tõnisson lühikese, kuid ägeda võitluse järgi suurima enamiku eesti avalikkusest oma pooldajate ringidesse suudab võita ning A. Grenzsteini ideoloogia purustada, mille tõttu Grenzstein ise — ilma pooldajaita ja kibestunult kodumaa tolmu oma jalgadelt raputab ning jäädavalt välismaale asub.

Jaani Tõnissoni ideoloogia lähtepunktiks on rahvusteadvus, rahvustunne ja rahvuslik iseolemine. See on idealistlik-kõlbeliselt häälestatud ning annab primaadi kõlblusele. Rahvusest loobumine on kõlbeliselt lubamata toiming, roim oma isiksuse ja oma rahva vastu. Ühiskondlik, rahvuslik ja isiklik kõlblus toetavad ja tingivad üksteist. Kui ühiskonnas kõlbelised pidurid rebenevad, siis ähvardab ühiskonda täielik laostumine. Kõlbluse alal ei ole mõõduandvad välised põhjused, vaid sise-

mine sund. Rahvus ei ole eesmärk omaette, vaid abinõu paleuse saavutamisel, vahejaam inimsuse edenemise teel. Inimsugu jõuab ainult siis tõsiselt edasi, kui üksikisikud seda suurt varandust, mida nad hinge- ja vaimuelu jõudude ja loomuomaduste poolt oma tõlt ja rahvalt pärinud, kõigekülgselt harivad, puhastavad ja selgitavad. Rahvuslik kultuur on inimsoo edenemise seisukohalt tähtsaim ja suurim ülesanne.

Rahvusideoloogia keskseks kujuks seab Jaan Tõnisson eesti talupoja. Talupoja väärtus rahvuse seisukohalt seisneb selles, et tema kaudu rahvus püsib ühenduses maaga, mis on rahvuste eluküsimus. Ainult need rahvad elavad ja võivad tulevikule loota, kes omavad rahvuslikku kodupinda ja kes maast oskavad lugu pidada. Maa-rahvaste päralt on tulevik ja maameeste tõug elab aastatuhandeist üle. Eesti rahvale on ühendus maaga eriti tähtis oma geoloogilise asendi tõttu slaavi ja germaani kultuuride võitlusrinde keskkohal.

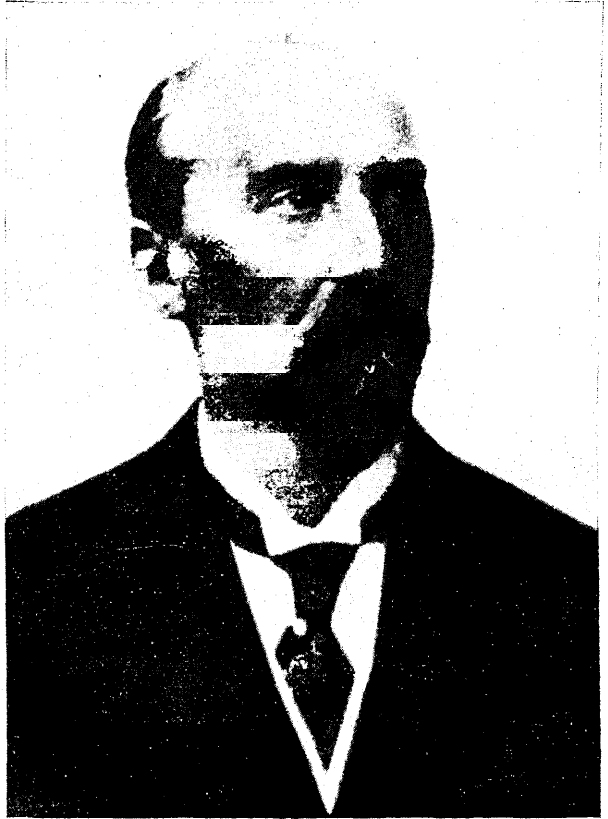
Talupoeg, olles rahvusliku elu aluseks, peab olema ka lähtekohaks rahvusliku kultuurideaali loomisel. Talupoeg rahvuse tähtsama kihina peab majanduslikult arenema ja kasvama ning arvult suurenema. Ei ole huvitusetä märkida, et Jaan Tõnisson esimesena püstitab nõude — eesti rahvaarv neljakordseks.

Samuti kui Jaan Tõnisson uue lehekülje avas oma ideoloogiliste seisukohtadega rahvuslikus küsimuses, samal määral pöörab ta uue lehekülje suhtumises balti saksa ringkondadesse. Ta seab lähtekohaks eestlase ja balti sakslase võrdsesse asendisse panemise. Saksa ringkonnad peavad eestlasi üheväärilisteks kaastöölisteks pidama, siis kaoks paljude küsimuste ärvevus mõlema ringkonna vahel. Eestlastel ei ole sakslasi millegi eest tänada — kõik, mis sakslased nende käes olevate asutiste kaudu eestlaste heaks on teinud, on nad kohustatud olnud tegema. Eestlastel on aga õigus nõuda, miks sakslased oma kohustusi eestlaste vastu ei ole küllaldaselt täitnud. Balti sakslased on kohustatud maa omavalitsusõigusi arendama selles suunas, et eestlased võimaluse saaksid osa võtta maa asjade korraldustööst. Möödas on ajad, kus saksa ollus meie maal kõigis asjus ainuõiguslik ja ainuvõimas oli. Meie maa olud on põhjalikult muutunud. Uus põlv on tõusnud, kellel enam meeldegi ei tule balti endiste võimukandjate tujude järele hüpata. Balti sakslastel tuleb täielikult loobuda vaatest, et eestlased võlgneksid oma kultuuri eest tänu ainult sakslastele. Kõik see paha, mis eestlased saksa ringkondade poolt sajandite jooksul on tunda saanud, kaalub kuhjaga üles kõik nende poolt tehtud head. Ilmaaegu uhkustavad balti sakslased oma kultuuri suurusega, mis enamikule neist olevat täitsa tundmata, otsekui mullapinda peidetud aare.

Ei ole huvitusetä märkida, et Jaan Tõnisson ka üks esimesi oli, kes P. Speegi toimetusel ilmuvate „Uudiste“ vastu väieldes kihivaenu õhutamise hädaohlikuks tunnistab rahvuslikult seisukohalt ja tööliste ning ettevõtjate vahekordade õiglast arendamist nõuab, ilma et taotletaks ühe või teise poole hävitamist.

Käsi käes ideoloogiliste tähistega püstitamisega käib ka Jaan Tõnissoni elav tegevus seltskondlike organisatsioonide rajamisel ja nende tegevuse õhutamisel. Mainitagu siinkohal ainult tegevust Tartu Eesti Põllumeeste Seltsis, esimese Eesti Laenu ja Hoiuühisuse asutamist, Liivimaa Linnade Hüpoteeği Seltsi kättevõitmist eestlastele, Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi asutamist ja selle poolt esimese eesti õppekeele kesk-kooli rajamist ja palju teisi lugemata üritusi, mis kõik ühenduses seisavad Jaan Tõnissoni nimega.

Kahtlemata oli Jaan Tõnissoni töö ja tegevus üks neist suurtest tegureist, mis suuresti ette valmistas ja soodustas Eesti riigi taasiseseisvumist. Taasiseseisvumise ajastul näeme jällegi Jaan Tõnissoni elavas tegevuses iseseisva Eesti eest, küll kodu-

Prof. JAAN TÕNISSON

maal, küll välisesindajana välismaalt ainelist ja moraalset abi hankimas. Hilisem Jaan Tõnissoni tegevus on raamistatav poliitilise tegevusega Eesti Rahvaerakonna juhina ja riigitegelasena. Mainitav olgu Tartu rahu sõlmimine tema peaministriks oleku ajal, paljusid õnnestunud sisepoliitilisi ja välispoliitilisi samme ning tema rahanduspoliitilist julgust ja ettenägelikkust Eesti krooni kursi ümberhindamisel 28. juunil 1933. aastal, millise sammu mõju praegu on üldtunnustatud. Erakonna-poliitika tegelasena on Jaan Tõnisson oma pika elutee kestel omandanud palju pooldajaid kui ka vastaseid ja kuigi on ilmnenud palju etteheiteid tema erakonna-poliitilises tegevuses, ei tumesta need etteheited siiski seda positiivset tähtsust, mida tema rahvuspoliitiline tegevus eesti rahvuslikus elus on omandanud. Seepärast eesti rahvuslaste pere ühineb tuhandete teistega õnnitlustes hallipäisele juubilarile.

Karl Särgava.

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

EESTI NIMI RIIGIVOLIKOGU SÖNATULES.

Kolmerealine Perekonnanimede ja nimede lihtsustatud korras muutmise tähtaja pikendamise seadus pani Riigivolikogu kõnetoolilt 7. detsembril s. a. kolmeks tunniks kajama sõnadevoolu. Kõneldi nimede eestistamise liikumise hüvedest ja pahedest, tähtsusest ja tähtsuse liialdusest, pakuti nimede pänemise ajalugu ja nimede eestistamise ajalugu, anti statistikat ja palju muudki. Seejuures ükski kõneleja ei asunud seaduse vajalikkuse suhtes eitavale seisukohale ega eitanud ka nimede eestistamist kui niisugust. 12 kõnelejast 9 (E. Lehtmets, J. Tandre, J. Murro, L. Vahter, E. Särğava, J. Piirimaa, J. Voolaid, H. Kukke, A. Laur) käsitlesid nimede eestistamise tööpõllu külvimeeste tegevust tunnustavalt, kuna ülejäänud 3 (A. Aben, L. Johanson, J. Tõnisson) olid neid mehi näinud tegevast nähtavasti ainult vigu, sest nende sõnavõtud ei olnud muud või peamiselt muud kui ainult kallaletung.

Dr. O. Kallas, nimede eestistamise liikumise algatajaid, näeb selles algusest peale rahvuslikku liikumist. Ta peab rahvuslikku küpsust nimede eestistamise eelduseks ja nimede eestistamist rahvusliku ja riikliku iseolemise kindlustamiseks. Aga ühtlasi sõnab see lugupeetud pioneer: „Nimede eestistus ei ole ainult küpsuse tunnistajaks, vaid ikka ja alati ka küpsemise kiirendajaks“. Kõnesoleva liikumise pooldajad ja kaitsjad Riigivolikogus avaldasid üldjoontes neidsamu seisukohti. Nii näiteks rvkl. A. Lauri järgnev väljendus on nagu tõlgenduseks dr. Kallase eeltoodud lausele: „Kuigi nimede eestistamisel ei ole iseenesest kultuuri loomise ja rahvusliku meelsuse tunnet märgata, siiski on see üks etapp sellel teel. Me teame, kuidas see meil on mitmes kohas rahvuslikku enesetunnet äratanud. See on esimene samm ja sellele järgneb sisemise rahvusliku meelsuse süvendamine mitte mõne aasta, vaid aastakümnete jooksul.“

Seaduse aruandja rvkl. E. Lehtmets, pidades küsimust igale Riigivolikogu liikmele küllalt selgeks, ei hakka eelnõu pikemalt põhjendama, toob ainult illustratsiooniks tõsiasja, „et nende ringkondade poolt, kes juba pikemate aegade jooksul pole õieti kunagi erilise heatahtlikkusega suhtunud eestlaste rahvuslikesse püüdesse, et nende ringkondade poolt on ka meie nimede eestistamise aktsioon leidnud võrdlemisi teravat arvustamist ja ironiseerivat hukkamõistmist. Seda asjaolu tõendab omakorda veel see, et nimede eestistamises nähakse kahtlemata võimsat eestluse tõusu, et vabandada mitmesugustest võõrastest mõjustustest. See ei saa olla meelt mööda neile ringkondadele, kes kunagi meie maal on omanud mõjuvõimu ja kelle poolt seda soovitakse ehk säilitada.“

Eelneva kujukaks tõenduseks on „Revalsche Zeitung“ nr. 281, 8. detsembrist s. a., kus on tähelepandavalt palju ruumi lubatud Riigivolikogu kõnesoleva koosoleku refereerimiseks. Kujukas on ka see, mida seal on peetud vajalikuks sõrendada.

On ka päris arusaadav, et seal talus suhtutakse hoopis erinevalt nende eestlaste tagasitoomisse eestlusele, kes on eelistanud kuuluda saksa rah-

vusse. Seda küsimust käsitles rvkl. J. Murro, kes tähendas: „Meie ei tohiks ära unustada ka neid eestlasi, kes on oma rahvuse ära salanud ja seisavad vähemusrahvuste nimekirjas. Meie ei ole midagi selleks teinud, et neid eksinud eestlasi, kes elavad praegu kodumaal ja ei kuulu oma rahvusse, et neid üles otsida ja oma rahva juurde tuua. Need eestlased ei mõtle nimele eestistamisele, kuigi ei saa öelda, et need inimesed oleksid mitte-teadlikud oma põlvnemisest. Siin võib tuua imelikke näiteid, kus ühes perekonnas ühest emast sündinud lastest on osa lapsi eestlased ja osa sakslased. Niisuguseid näiteid võib tegelikult elust väga palju tuua. Siin ei ole tegemist sellega, et inimesed ei tea, missugusesse rahvusse nad kuuluvad, vaid siin on tegemist otsese rahvuse roimaga. On tarvis teostada põhjalik ja laiaulatuslik meie rahva ja mõne vähemusrahvuse teatava osa sugupuude põlvnemise uurimine. See peaks olema meie lähimate aastate ülesanne, et kõik eestlased, kes lahkunud omal ajal meie rahvusest, tagasi tuua oma rahvuse juurde.“

Eelneva puhul olgu tähendatud, et kadakluse küsimus on hoopis eri peatükk meie rahvuslike ülesannete koosseisus. Eestipärane nimi on siin väga kõrvalise tähtsusega asi. Pealegi — meie rahvusesalgajate hulgas leidub ju küllalt neidki, kel on juba eesti nimi. Võetagu kätte näiteks ülalmainitud „Revalsche Zeitung“ number. Selles on toodud Eesti sakslaste sportlikud saavutused 1938. a. Mõnekümne nime seas leiame seal sääraseid nimesid nagu: *Punga, Pillack, Must, Pusta, Pai, Naretz, Kordes,LOOD, Kopp, Roos, Reimus*. Need on kindlasti puhastverd eestlased. Ja küllap samas nimestikus esinevad *Tarkmann, Haecks* (vrd. eesti sõna *äks* või *ääks*), *Gentz* (vrdl. eesti sõna *kents* või *kens*) jt. on sama verelist algupära. Eeltoetletud on selles nimestikus eesti nimega nn. eestlasest sakslased, kuid meie saksapäraseid nimesid arvestades pole raske järeldada, et seal leidub veel kenake hulk saksapärase nimega eestlasest sakslasi. Umbes samalaadse pildi saaksime saksa koolide õpilaste nimestikke sirvides. Ülevaate sellest annabki A. Vaigla oma kirjutises „Eesti lapsi saksa koolides“ (Tähiseid II. Eestluse aastaraamat).

Käesolev sajand on senini eesti rahva suhtes palju heaks teinud, mis eelmised sajandid olid patustanud. Kuid ükski rahvus ei või oma tulevikku rajada ainult ajalookäigu heatahtlikkusele. Rahvus ise peab agaralt tegutsev olema oma tuleviku kindlustamise alal. Aga kindlustamine ei seisne ainult suurtes ja tähtsates asjades. Relvade kõrval mängib osa ka eesti nimi. Eesti Rahvuslaste Klubide Liit oma märgukirjas 1934. aastast, taotledes nimele muutmise korra lihtsustamist, tabab kindlasti tõde, kui ta nimele eestistamisele tähtsust omistades väidab:

„Viimaseil aegadel on eriti teravasti avaldanud marusaksluse ekspansiooni tung itta, mis oma õigustuseks on alati ette toonud ka Balti riikide, nende seas ka Eesti kuuluvuse põlisesse saksa kultuurruumi. Meie rohked pealesunnitud saksapäraseid perekonnanimed annavad välismaailma silmis selleks nagu omakorda teatavaid tõendusid, olgugi et nad sisuliselt on meile kurvaks ajalooliseks mälestuseks aegadest, kui eesti rahval ei olnud kuigi palju oma elukorralduses kaasa kõnelda.“

Neid tõsiasi arvestades ei saa kuidagi nõustuda rvkl. J. Tõnissoni asjasse suhtumisega. Tunnustades küll nimele eestistamist kui niisugust, ei omista ta ometi sellele tähtsust rahvusliku enesekaitse ega enesetunde seisukohalt. Ta ütles Riigivolikogus:

„Ka tahetakse meile selgeks teha, et kui meie tahame iseteadlikuks rahvaks olla, siis peame nime eestistama. Aga kuidas on kõige iseteadlikumate rahvastega? Kui teie lähete näiteks Inglismaale ja hakkate keset rahulikku õhkkonda sarnast juttu ajama, siis keegi sellest aru ei saa. Inglismaal on anglosaksi nimed rõhuvas enamuses. Aga meie teame, et seal on isegi taani nimesid küllalt, ja nimelt taani nimesid sellest ajast, kus taanlased vallutasid Briti saart, kus taanlased vägistasid inglise ja walesi rahvast. Ja siiski ei mõtle keegi nüüd selle peale, et kuidagi viisi seda Taani surve ja vallutamise aega meeldetuletavaid nimesid muuta. Normannid nimelt elavad nüisama aus edasi kui teised. Seal on prantsuse nimesid, hollandi nimesid, saksa nimesid. Neid räägitakse inglise keele idiomaatiliste nõuete kohaselt välja, aga et neid läheks keegi muutma või nende muutmist nõudma, — iseteadlik inglane raputaks pead ja mõtleks, et see on ainult rahvusliku alaväärsuse tunne“.

Inglise ajalugu pole võrreldav Eesti omaga. Ka inglise rahva olevik ega tulevik pole võrreldavad eesti rahva omaga. Seepärast on võimatu nõustuda rvkl. J. Tõnissoni eeltoodud seisukohaga. Võrdlematult läbimõeldum ning meile omasem on prof. A. Saareste poolt sõnastatud tõekspidamine:

„Suurrahvail pole karta hädaohtu väikeste, kõlbeliselt ulatuselt vähekaaluvate rahvuselistest kaotuste puhul. Inglased ei erutu, kui nende suurmeeste nimesid on ka *Disraeli*, *De la Mare*, *Simon*, prantslased ei tunne muret, et neil kuulsustegi seas leiduvad *Bonaparte*, *Gambetta*, *Weygand*, *Ziegfried*, *Landovski*. Kuid nagu piiratud kantsile on tähtis ainuski kaitseriist, ainuski leivapala, ainuski sööm joogivett, nii on loomulik, et Eestigi hoidub oma rahvusjõu vähemaagi moraalse kaotuse eest, kui ta nüüdsest peale enam ei tohi sallida, et tema rahva suurem osa liikmeid kannab võõrkeelseid nimesid, mis ei tunnista mitte nende muu algupära tõelist fakti, vaid mis toonase võõra võimu ja vaimu poolt meile peale on sunnitud“ (Tähi-seid. Eestluse aastaraamat 1935, lk. 73).

Ei saa paika pidada ka rvkl. J. Tõnissoni väide, „et väljaspool ei teata kuigi palju, kas nimi on eesti või mõni teine. Eesti keelt tuntakse nii vähe, et selle järele, kas kellelgi eesti nimi on, ei otsusta keegi, et ta eestlane oleks“. On täiesti kindel, et Inglismaal, Prantsusmaal ja paljudes teistes maades ka kõige haritumais ringkondades ei suudeta eesti nime järgi otsustada eestlase rahvuskuuluvust. Kuid selles ei seisnegi raskuspunkt. Asja tuum peitub mujal. Inglismaal, Prantsusmaal ja mujal, kus ei tunta eesti keelt, tuntakse ometi küllalt saksa keelt, et otsustada, kas teatav nimi on saksakeelne. On siis loomulik, et saksapärase nimega väikese eesti rahvuse liige loetakse kuuluvaks sinna, kuhu viitab nimi — saksa rahvusse. Vabadussõja ajal teatavasti Vene valged Pariisis kasutasid meie Vabariigi Valitsuse suurt saksapärase nime protsendi tõenduseks, et Eestit juhivad sakslased. Pole ka siis midagi imestada, kui hoopis hilisemal ajal üks meie diplomaat ei suutnud Inglise riigimeestele selgeks teha Eesti Vabariigi Valitsuse 100-protsendilist koosnevust eestlastest. Tookordki oli valitsuses 50% saksa nimega riigimehi. Inglased ei tundnud meie ajalugu, ja ilma selleta oli neile käsitamatu, kuidas ühel rahvusel on 50—60% muukeelseid nimesid. Ainuke seletus — tegemist on eesti ja saksa segarahvaga.

Riigivolikogus sarjati ka nimede eestistamise läbiviimisel tehtud vigu. Köneldi (L. Johanson ja J. Tõnisson) survest, koguni suurest survest. Köneldi (J. Tõnisson) ka allakriipsutatult kurvast faktist, et Tartus ja Tallinnas on

„juudi ärimeeste keskel väga elavaks läinud nimede eestistamine“ ja et „kuidas mõned saksa soost sõjaväelasedki on pidanud oma nime muutma eesti nimeks“. Neile süüdistustele vastati (H. Kukke, A. Laur jt.), et iga tegutsemise juures tuleb ette vigu, et kui kuski on liigset agarust osutatud, siis on see ikkagi hea asja huvides, ja et neid survejuhtumeid on olnud minimaalselt vähe. Mis puutub „juudi ärimeeste väga elavaks läinud nimede eestistamisse“ eriti Tartus, siis seal kuuldavasti on muutnud oma eesnime kaks juuti. Tallinnas on keegi juut oma kahest eesnime kujust *Josel* ja *Joosep* valinud viimase ja teine, Palestiinas elav juut saanud enam-vähem eestikõlalise perekonnanime. Kas see on siis nüüd väga elav muutmine, seda otsustagu lugeja.

Rvk. A. A b e n kurjustas rängasti, et temale on saadetud nime muutmise asjas kiri, mille ta ka ette luges. Mitmed keeleteadlased, nende seas ka mag. J. A a v i k aga olevat tunnustanud tema nime täiesti eestipäraseks. Mis mag. J. Aavik 10 aastat tagasi *Aben*-nime kohta ütles, seda teavad muidugi asjaomased. Kuid kuuldavasti nüüd vähemalt mag. Aavik seda nime korralikuks eesti nimeks küll ei pea, kuigi see võõrapärasuselt tema arvates polevat ühele pulgale asetatav nimedega nagu *Tamberg*, *Johanson* jts.

Kolmas nimede eestistamise liikumist arvustav Riigivolikogu liige oli L. J o h a n s o n. On kahju, et nii vähiklikult ja vastutustundetult võidakse kõnelda meie parlamendi kõnetoolilt. *Johanson* nimelt väitis: „Kõigepealt: ei ole plaanikindlalt talitatud. Kõigepealt oleks pidanud keeleteadlased rakendama töösse ja andma nimestik eesti nimedest, et inimesed sealt valiksid endale nime. Aga mis me nüüd näeme Riigi Teataja Lisadest. Ükskõik millise numbril lahti lööme, kas need on eesti nimed, mis seal ette toodud? .. Kui paneme mõne teise lõpu, näiteks „ma“ juurde, olge head, mis eesti nimi see on... Sellepärast tuleks kõigepealt nimede aktsiooni juures anda korrapäraseid nimesid. Kui vaatame nimede eestistamise tulemust, siis suur osa nimesid ei ole mitte eesti nimed, mis pandud.“

Rvk. J o h n s o n i l oleks tarvis olnud võtta lühike telefonikõne Nimede Eestistamise Keskbüroosse — ja ta poleks eelnevaid sõnu öelnud. Ta oleks kuulnud selles telefonikõnes järgmist. Keelemehed ongi nimede eestistamise liikumise algatajad ja samuti alalised kaasatöötajad. Sest selle liikumise häll on Akadeemiline Emakeele Selts, kes oli ühtlasi nimede eestistamise keskus 1935. aastani. Seal peale on Ak. Emakeele Selts töötanud koostöös Siseministeeriumiga. Juba 1921. a. andis Ak. Emakeele Selts välja raamatud „Eestlasele eesti nimi“ ja „15.000 uut sugunime“. 1935. a. esimesel veerandil ilmus Ak. Emakeele Seltsi toimetisena prof. J. M ä g i s t e ja E. E l i s t o sulest raamat „Eesti nimi“, mis sisaldab juhendeid andvaid kirjutisi ja 15.000 uut perekonnanime. Kui *Johanson*i arvates suur osa senini antud eestipärastest nimedest on võõrapärased, siis pole see mitte nende eesti nimede viga, vaid *Johanson*i eesti keele mitte-tundmise viga. Sest kui eestlane oma aastasadu vanasid ma-lõpulisid kohamimesid ja nende eeskujul antud perekonnanimesid peab mitte-eestipäraseiks, siis muud seletust on raske leida. Kui *Johanson* oleks öelnud, et on antud mõned küsitavalt eestipärased nimed, siis oleks tulnud sellega nõustuda, sest senini antud umbes 15 tuhande nimekuju seas äratavad mõned tõesti ka mitte-keeleteadlases kahtlust. Et Riigi Teataja Lisades leidub antute seas võõrapäraseid nimesid, on päris arusaadav, sest ka muulased võivad seaduse kohaselt oma võõrapäraseid nimesid vahetada uue, võõrapärase nimega, kui nende soov on põhjendatud.

Kokku võttes võib öelda, et Riigivolikogus nimede eestistamise liikumist arvestavalt käsitletud rahvasaadikud (kes muide kõik omavad võõrapärast nime) ei jätnud asjalikkuse ega erapooletuse muljet. Sellest on kahju! Tuletatagu ühtlasi meelde, et seda liikumist kõige rohkem sisuliselt arvustanud J. Tõnisson on Maailmasõja ajal väga ennustavalt kirjutanud järgmist, nagu (vt. koguteos „Eestlasele eesti nimi“) mäletab dr. Kallas:

„Tulevad aga ajad, kus eestlane vabalt võib enese üle määrata ja nimele muutmisest ka väljaspool ainult eestlase loomuliku rahvustunde vaba eneseavaldusena aru võidakse saada, siis jätame meile orjuse ajal külgeriputatud võõraste nimede hilbud maha“.

I. H.

RAHVUSTEST MEIE RAHVASTIKUSTATISTIKAS.

„Eesti Statistika“ novembri numbris on avaldatud andmed Eesti rahvaarvu kohta 1937. aastal. Üldise kokkuvõtte järgi oli Eestis möödunud aastal sündimiste ülekaal 1576 hinge või 1,4%. Maha arvates väljasõitnute ülekaalu 558 inimese võrra, on rahvastiku absoluutne juurdekasv möödunud aastal olnud 1.018 inimest. 1. jaanuariks 1938 oli rahvaarv meil 1.131.161.

Seesuguse üldise bilansi juures on huvitav märkida mõningaid üksikasju. Tähelepanu väärib rahvaarvu liikumine rahvuste järgi. Võttes vaatluse alla eestlaste, venelaste ja sakslaste arvu liikumise viimaseil aastail, saame järgmise pildi:

Eestlaste juurdekasv (sündimuse-suremuse ‰) oli 1930.—1934. a. keskmiselt 16.5 — 14.8 = 1.7‰, 1936. a. 15.8 — 15.6 = 0.2‰ ja 1937. a. 15.9 — 14.7 = 1.2‰.

Venelaste juures on olnud juurdekasv 1930.—1934. a. keskmiselt 21.5 — 15.1 = 6.4‰, 1936. aastal 21.5 — 16.1 = 5.4‰ ja 1937. aastal 21.2 — 15.0 = 6.2‰.

Sakslaste juures on vastupidiselt suremus ülekaalus. Seega esineb sakslaste arvuline vähenemine, mis avaldub järgmiselt (suremuse-sündimuse ‰): 1930.—1934. a. keskmiselt 16.5 — 7.7 = 8.8‰, 1936. a. 17.7 — 9.9 = 7.8‰ ja 1937. aastal 16.5 — 10.0 = 6.9‰.

Nagu näitavad need andmed, esinevad venelased meil suhteliselt üldiselt 4—5 korda suurema, mõningail aastail aga suhteliselt veelgi palju suurema juurdekasvuga kui eestlased. Kuna venelasi oli meil 1934. a. rahvaloenduse ajal 92.656 või 8.2% kogu rahvastikust, siis peitub venelaste jõudsas, kuid eestlaste väga väikeses juurdekasvus rahvastiku venestumise hädas. See on asjaolu, mida meie rahvastikuprobleemi juures tuleb tõsiselt arvestada.

Sakslaste osatähtsus Eesti rahvastikus on kogu aeg vähenenud ja arvestades sakslaste vanuslikku koosseisu kestab sakslaste vähenemine ka edaspidi.

Rahvuste ajal on huvitav veel segaabiellude küsimus. Selgub, et eesti mehed on abiellunud eestlastega 97,0%, venelastega 2,3% ja sakslastega 0,2%, samal ajal on aga vene mehed abiellunud venelastega 82,3%, eestlastega 16,1% ja sakslastega 0,4% ning saksa mehed abiellunud sakslastega 54,4%, eestlastega 28,6% ja venelastega 11,6%.

Abiellunud naiste arvust on eesti naistest abiellunud eestlastega 97,5%, venelastega 1,5% ja sakslastega 0,3%, kuna vene naistest on abiellunud venelastega 75,6%, eestlastega 22,0% ja sakslastega 1,5% ning saksa naistest on abiellunud sakslastega 70,9%, eestlastega 19,8% ja venelastega 3,5%. Umbes lähedased suhtarvud esinevad ka eelmise (1936. a.) andmes- tikus.

Seega esineb vene ja saksa vähemusrühvuse juures kaunis suur sega- abielude protsent, kus üheks abielupooleks on eesti naine või eesti mees. Kui neis abieludes eesti naiste ja meeste poolt eesti vaim väärikalt maksuma pannakse, siis need abielud peaksid soodustama ka eesti meel- suse levitamist vähemusrühvaste juures. Vastupidist nähet ei saaks aga küll kuidagi soovitavaks pidada.

E. S.

MAJANDUSLIK RINGVAADE

SAKSAMAA KAUBANDUSLIK RÜNNAK.

Selle pealkirja all toob tuntud inglise majanduslik ajakiri „The Econo- mist” oma viimastes numbrites (alates 5. nov. k. a.) huvitava ülevaate Ing- lise-Saksa väliskaubanduslikust võistlusest, selle meetodeist ja tuleviku väljavaateist. Artikli esimeses osas üteldakse kokkuvõttes, et nii blokeerit- tud kui ka Aski-margad (lüh.: *Ausländersonderkonten für Inlandszahlun- gen* — eriline arvestusviis erakompensatsiooni-tehingute järgi maksmisel väliskaubanduses) Saksamaa väliskaubanduses tähendasid sisuliselt valuuta devalvatsiooni (kuna Aski-marku müüdi suure disaazioga), selle vahega, et üldine devalvatsioon kehtiks kogu väliskaubanduse kohta, Aski-margad andsid aga võimaluse devalveerida maade järgi isesuguselt. Tänu blokeerit- tud markadele võib Saksamaa mõnedel Ladina-Ameerika turgudel (Tšiili jt.) nii tugevalt S-Briti ja USA võistlust vältida ja niisuguses ulatuses, et isegi kohalikud tööstused on hakanud kannatama.

Blokeeritud markade ja väärtpaberite disaazioga müükides on süsteemi libedamalt töötamise huvides teostatud uuendus, mis seisneb selles, et nüüd on ostjaks „Golddiskontbank”, kuna endise lisaväljaveo (*Zusatzausfuhr*) süs- teemi juures saksa eksportija oli õigustatud ise ostma devalveeritud marka- sid ja väärtpabereid, kindlustades endale niiviisi välistellimise. Uue korra juures saavad devalveeritud markade kasutada soovijad neid osta ainult tingimusel, et ostjad kõik või osa nende diskonteerimisel saadavast kasust loovutaksid samale markade ostu-müüki korraldavale pangale (millest siis kaetaksegi väljaveotoetused-preemiad).

Nende mitut liiki blokeeritud markadega äritsemise keskused asuvad Amsterdamis, Zürichis ja Pariisis, saksa rahvusvahelisi väärtpabereid müüakse aga Londonis, kusjuures ostjaks osutub sama „Golddiskontbank”. Saksa välisvõlad on Saksa *Reichs-Kredit-Gesellschafti* viimase poolaasta aruande järgi vähenenud 13,9 miljardilt Rmk-lt 1934. a. 10,0 mil- jardile Rmk-le 1938. a., millest oluline osa läheb Saksa ekspordi subsideeri- miseks.

Nii toetab Saksa oma eksporti peaaegjalikult Saksamaa välisvõlausaldaja kulul, jättes oma marga ametlikult devalveerimata ja sisemaa elatusstandardi alla surumata. On loodud isegi uusi liike blokeeritud marku, mis saadakse pidevalt täituvast allikaist (Saksamaal tegutsevate välisfirmade kasud, emigrantide varandused jne.). Sellega Saksamaa on loonud endale ainulaadse paremusliku seisukorra kogu maailmakaubanduses. (The Economist 26. nov. k. a.)

„Kuid võrreldes Kagu-Euroopa kohta tarvitusele võetud meetoditega“, jätkab „The Economist“, „on need meetodid siiski veel täiesti lihtsad. Saksa leidurlik geenius näib olevat ammutamatu kliiringarvete uute kasutamismõimaluste otsinguis.“ Saksamaa on nüüd suuteline importima kaupu, ilma et tal tarvitseks nende eest maksta sularahas ja samal ajal paigutama oma tööstustooteid reasse riikidesse.

Esimene, mõne aasta eest tarvitusele võetud loosung oli tõsta Saksa oste Doonau- ja Balkanimailt. Makstavad hinnad olid ligitõmbavad ja valitsused ei julgenud sattuda tootjate hulgas ebapopulaarsusse sellega, et nad oleksid takistanud Rumeenia ja Ungari nisu, Lõuna-Slaavia ja Rumeenia metsamaterjali, Kreeka, Bulgaaria ja Türgi tubaka jne. müüke Saksamaale. Läks mööda mõni aeg, enne kui eksportmaad tulid arusaamisele, et nende ühe- külgsete müükide tulemuseks oli suurte külmanud kriiring-arvete akumulatsioon. Nende arvete likvideerimiseks tuli suurendada oste Saksast, ühtlasi keelduda litsentside andmisest briti ja teiste maade toodetele. Saksa võimud aga, tunnetades oma kaubanduslikku positsiooni, hakkasid tegema takistusi Kagu- Euroopa maade kaupade vabale ostule Saksast. Saksa võimud keeldusid müümast neile neid kaupu, mida nad said müüa sularahas, pakkudes kaupu, mida vabade deviiside maad ei soovinud. Nii oli külmanud kliiring-saldode likvideerimiseks L-Slaavia sunnitud ostma Saksamaalt määratud hulgal aspiiriini, Rumeenia mõni tuhat kirjutusmasinat ja Kreeka sada tuhat suupilli.

Võib näida imestamisväärse, miks need Kagu-Euroopa maad nende seniste kogemuste järele ikkagi müüvad oma kaupu Saksamaale. Põhjus peitub osalt faktis, et Saksamaa ostud on nende põllumajandussaaduste hinnad kõrgendanud üle maailmaturu taseme, nii et põllumehed ei soovi müüa kuhugi mujale. Osalt on põhjus ka selles, et Saksamaa oma aktiivsusega rikkus maailmaturu hinnad ja tegi raskeks müüa veel kuhugi mujale. Kuna Saksamaa ei tarvitanud kõike ostetud kreeka ja bulgaaria tubakat, türgi rosinaid jne., siis ta müüs suure osa ostetud kaubast edasi ja vabades deviisides. Tahtes tungivalt tõsta müüke vabas valuutas, ta oli valmis neid kaupu müüma madala hinnaga, lüües nii kaks kärbest ühe hoobiga, kuna ta rikkus turu tootjate maade eksportijale. Tulemuseks oli, et Saksamaa hinnad said üha rohkem ligitõmbavaks Doonau ja Balkani põllumeestele. Nende maade keskpangad olid sunnitud aga eksportijaid finantseerima. Samane oli lugu ka Ladina-Ameerika maadega, kus näiteks Kolumbia kohvi müüdi Saksamaa poolt edasi Kopenhaageni ja teistel turgudel ja Kolumbia eksportijail oli väga raske leida turgu mujal kui Saksamaal.

Ka ülemaailmne taasrelvastus on aidanud Saksamaa väliskaubandust. Ainult Saksamaa oli suuteline täitma tellimisi lühikese tähtaja jooksul ja krediidis. Võttes arvesse Saksa enda taasrelvastumise vajadusi võib see kõlada üllatusena. Seletus seisneb aga faktis, et Saksamaa soovis lahti saada teatud tüüpi sõjamaterjalist, kuna vahepeal oli leiutatud uuemad

mudelid. Mõned Balkani ja Ladina-Ameerika riikide valitsused olid aga meelitatud, ostes Reichswehri vananenud aeroplaane, tanke ja õhutõrjekahureid. Need ostud võimaldasid Saksamaale saada uut materjali ja samal ajal teatud poliitilist mõju ostumaades. On ju vaja teatud pidevust nende materjalidega, tagavaraosadega jne. varustumisel, ning seda võis saavutada seni, kuni need maad jäid sõbralikuks Saksamaaga. Mõned Kagu-Euroopa maad küll ei läinud sellele liimile (Türgi, Rumeenia), kuid alles hiljuti Türgi oli sunnitud järele andma külmanud kliiring-saldode survele ja nõustuma sõjamaterjalide ostmisega.

Kuid kõige kavalamaks väliskaubanduse ergutamise meetodiks tuleb pidada nn. pikaajalist krediiti. 1937. ja 1938. a. jooksul aegajalt ilmusid teated, et Saksamaal on läinud korda saada tellimisi tööstussiseseadeile ja teistele rakendusvaradele pikaajalise krediidi alusel. See näis kõige enam imestusväärsem, sest Saksa pankade ressursid ei võimaldanud selliseid avaraid krediidi tähtaegu. Seletus peitub tõsiasjas, et tegelikult neid krediidi-transaktsioone ei finantseerinud mitte Saksamaa, vaid deebitormaade valitsused. Need valitsused hoiatavad varasemaist Saksamaa ühekülgsede ostude kogemustest tegid tingimuseks, et import ja eksport Saksamaaga oleks tasakaalus. Hiljem nad siiski pidid tulema arusaamisele, et ka see ei kindlustanud nende eksportijate huvisid. On tõsi, et Rumeenia nisukasvatajad eksportisid oma nisu Saksamaale sularaaha alusel ja see maksti ka kliiringarvele Saksa riigipanga juures. Kuid Rumeenia eksportijad ei saanud oma sularaaha, sest saksa masinate tootjad müüsid oma kaubad Rumeeniasse krediidiga 10 aastat. See aga tähendas seda, et masinate ostuhind ei maksta Saksa-Rumeenia kliiringarvele Bukarestis enne tähtoja saabumist. Ja kuna Rumeenia nisueksportijad vaevalt võisid oodata 10 aastat oma raha, siis Rumeenia võimud olid sunnitud neid finantseerima aja jooksul, millal kogunes raha saksa masinate ostjailt Rumeenias. Teisest küljest aga saksa masinate eksportijad vaatamata sellele, et nad müüsid pikaajalise krediidi alusel, võisid oma raha kohe kätte saada, sest Rumeenia nisueksporti tulemus oli otsekohe nähtav Rumeenia-Saksa kliiringarvel Berliinis.

Krediidi andmises ei tarvitsenud Saksamaa sellise süsteemi juures olla eriti ettevaatlik, sest saksa kaupade eksport Rumeeniasse võimaldas Saksamaale samas väärtuses osta rumeenia kaupu vaatamata sellele, kas saksa kaupade ostja Rumeenias ka kunagi maksab. Tõepoolest, sellel põhjusel on saksa eksportijad annud kaupu Rumeeniasse kui ka teistesse maadesse võlgu ja niisuguseile ostjatele, kes on kõike muud kui krediidivõimelised. Kui nad õiendavad oma kohustused, on hea, kui nad ei õienda, veel parem, sest see tähendab Balkanile võlgnevate külmunud arvete akumulereerumist Saksamaal, mis paneb need maad majanduslikku ja poliitilisse sõltuvusse Saksamaast.

Kui Saksamaa oli võrdlemisi nõrk majanduslikult kui poliitiliselt, pidi ta kasutama neid võtteid oma kaubanduse ekspansiooniks. Momendil, millal Saksamaa sai küllalt tugevaks, jäeti need võtted siiani jõusse. Olles kindlustanud endale 40—50% Doonau ja Balkani riikide kaubandusest sunnib Saksamaa neid seda pidama, sest vastasel korral Saksamaa võib panna seisma nende kaupade ostud või nende külmunud nõudmiste likvideerimise. See argument, kõvendatud Saksamaa üha kasvava sõjalise üleolekuga Kesk-Euroopas, oli tõepoolest küllalt efektiivne selleks, et aidata dr. Funki tema läbirääkimistel mitmes Kagu-Euroopa pealinnas.

Inglise-Saksa võistlus.

Artikli selles osas antakse ülevaade Inglise ja Saksa kaubanduse osatähtsusest üksikuis riikides riikide rühmade järgi kogu maailmas viimasel kümnel aastal.

Vastavast tabelist ja ülevaatest selgub, et Lääne-Euroopa osas erilist võistlust ega Saksamaa tugevnemist märgata ei ole. Põhja-Euroopa osas on liikumine kümne aasta jooksul arenenud Briti kasuks ja Saksamaa kahjuks. Nii on Soomes Briti osatähtsus sisseveos tõusnud 13,0—22,2 protsendile, kuna Saksamaa osa on langenud 38,3%—20,3%-le. Eestis on sissevedu Britist selle aja jooksul tõusnud 10,1%—16,7%, Saksamaa osa langenud 30,1%—26,5%-le. Saksa ostud neist maist on püsinud paremini kui müügid sinna. Rootsis, Norras ja Lätis on väljavedu Saksasse võrreldes 1929. a. suurenenud. 1938. a. esimese kuue kuu jooksul Saksamaa on siiski teinud edusamme oma osatähtsuse tagasivõitmisel Skandinaavia ja Balti kaubanduses. Kuid üldiselt see osa maakerast näitab suuremat edu Briti kui Saksa meetodeile.

Kesk- ja Kagu-Euroopas on Saksamaa olnud võistluses Inglismaaga kõige edukam. Kaheksast maast ainult Tšehhoslovakkias ei ole Saksa suutnud oma kaubandust suurendada. Tähelepanuväärne on, et näiteks Türgi ostude osatähtsus on tõusnud 17,5%-lt 1929. a. 43,7%-le 1937. a. Esimese poolaasta andmed 1938. a. näitavad suuremas osas maades veelgi selle tendentsi jätkumist, kuigi see tõus ei ole alati sündinud S.-Briti arvel.

Ülaltoodud aastate valiku põhjustena tuuakse ette, et 1929. a. oli kõrgkonjunktuuri aasta tipp ja 1932. a. selle süvis. Protsentuaalne vahetõus on valitud põhjusel, et seega elimineeritakse automaatselt raskused, mis tekivad muutuvast hinnatasemeist ja valuutakõikumistest.

Sama üksikasjaliselt vaadeldakse olukorda Briti dominiioonides ja koloonias, Lõuna-Ameerikas, USA-s ja teistes maades.

Nende maade rühmade osatähtsus Briti kaubanduses 1937. a. oli järgmine: Põhja-Euroopa osatähtsus moodustas Briti sisseveos 14,5%, väljaveos 9,25%, Kesk- ja Kagu-Euroopa osatähtsus Briti sisse- kui väljaveos oli 1937 ainult 3%. Samuti Lõuna-Ameerika riikide oma. Seega jõutakse tulemusele, et need maad, kus Briti on kaotanud Saksamaale oma kaubanduse mõju, ei mängi Briti kaubanduses vähemalt seni kuigi suurt osa. Iseasi on aga tuleviku küsimus.

Artikli osas

Saksamaa Kagu-Euroopas

käsitatakse üksikasjaliselt üksikute maade (Rumeenia, Bulgaaria, Ungari, L.-Slaavia, Kreeka, Türgi) tootmisalased ja ulatust, mis määral nad suudavad Saksamaa tarbeid rahuldada ja vahendeid, mida Briti peaks ette võtma, et aidata hoida neid maid täielikult Saksa mõju alla langemast.

Seni on Saksamaa suurimaks nõrkuseks olnud temale vajalike kodumaa toorainete nappus. Umbes $\frac{1}{3}$ toormaterjali tarvitusest ja oluline osa toiduaineist on tulnud katta sisseveoga. Kogu seda sisseveo vajadust toormaterjalidele ja toiduaineile hinnati 3 miljardile Rmargale 1937. a., kuid kasvava taasrelvastumisega see vaevalt kattis tarvidust ja nüüd võib neid vajadusi hinnata 3,5—4,0 miljardile riigimargale aastas.

Allpool on toodud osa tabelist, mis puutub Põhja-, Kesk- ja Kagu-Euroopasse.

		Briti osatähtsus			Saksa osatähtsus		
		1929	1932	1937	1929	1932	1937
Põhja-Euroopa.		%	%	%	%	%	%
Rootsi	impordis	17,4	16,8	18,7	30,8	29,3	23,1
	ekspordis	24,8	25,6	23,9	15,2	9,5	16,0
Taani	impordis	14,7	22,3	37,7	32,9	25,9	24,5
	ekspordis	56,4	64,1	51,4	19,9	13,2	18,8
Norra	impordis	20,7	21,5	24,6	24,4	21,3	16,5
	ekspordis	26,5	25,3	28,7	13,0	12,1	13,1
Soome	impordis	13,0	18,6	22,2	38,3	29,1	20,3
	ekspordis	38,0	46,8	44,6	14,4	8,3	13,3
N S V L	impordis	5,3	13,0	14,4	25,0	47,0	15,0
	ekspordis	21,9	23,8	32,8	24,7	17,6	6,5
Poola	impordis	8,5	8,7	11,9	33,1	24,5	19,1
	ekspordis	10,3	16,4	18,3	41,7	24,2	19,4
Leedu	impordis	8,5	10,8	27,9	49,0	40,3	22,5
	ekspordis	17,4	41,4	46,5	59,4	39,1	17,7
Läti	impordis	8,4	13,9	20,7	41,2	35,6	27,6
	ekspordis	27,4	30,8	38,4	26,4	26,2	35,7
Eesti	impordis	10,1	13,8	16,7	30,1	32,0	26,5
	ekspordis	38,1	36,7	33,9	26,6	26,2	30,8
Kesk- ja Kagu-Euroopa.							
Itaalia	impordis	9,6	8,8	3,9	14,8	15,7	23,0
	ekspordis	9,8	8,8	6,1	14,8	14,2	17,2
Tšehhoslovakkia	impordis	4,1	4,1	6,3	46,2	40,8	19,7
	ekspordis	6,9	5,5	8,7	37,9	33,5	21,0
Türgi	impordis	12,2	12,3	7,1	17,5	25,3	43,7
	ekspordis	9,6	9,9	7,1	13,8	15,1	38,5
Rumeenia	impordis	7,3	10,8	10,0	36,6	28,6	40,1
	ekspordis	6,3	14,0	9,0	37,0	18,7	27,1
Lõuna-Slaavia	impordis	5,6	7,4	7,8	33,0	31,0	33,6
	ekspordis	1,3	2,1	7,4	24,1	33,4	35,2
Kreeka	impordis	12,5	13,6	11,0	10,6	11,9	30,2
	ekspordis	11,8	23,4	9,6	25,6	18,7	32,1
Ungari	impordis	2,8	4,7	5,3	33,2	38,0	44,2
	ekspordis	3,6	6,9	7,1	42,1	45,3	36,4
Bulgaaria	impordis	8,9	10,4	4,7	29,8	31,9	58,0
	ekspordis	8,9	2,5	13,9	42,4	41,0	47,1

Saksamaal on suured raskused maksta vajalikke tooraineid vabades deviisides, seepärast ta on huvitatud mõni aeg saada suurendatud määral esmajärgulist toormaterjali viivitatud maksimisega. Seepärast pole midagi imestada, kui Müncheni kokkulepe oli kui signaaliks Kagu-Euroopa ressurside täieliku ärakasutamise püüdeile.

Kagu-Euroopa võib katta 50% Saksamaa toormaterjalide tarvitusest. Nende maade maapõuede varad on enamasti alles kasutamisele võtmata kapitali puudusel.

Tähtsamad toormaterjalid, millega võidakse katta Saksamaa tarvitus peaaegu täielikult, on teravili, metsamaterjal, tubak, brauksiit, vase- ja rauamullad, toor- ja pargitud nahad, elusloomad, liha ja rasvad, õli, puuvili ja vill.

Saksamaa püüdeks on nüüd organiseerida Kagu-Euroopa maade majandust oma maa täienduseks, ergutada nende maade vajalike toormaterjalide toodangut, parandada nende ühendusteid ja arendada nende industrialii-

seerimisprotsessi. Selle saavutamiseks ta püüab nüüd stabiliseerida nende maade valuutasid võrreldes Saksa omaga, stabiliseerida vahetatavate kaupade hindu, anda pikaajalisi laene ja juhtida iga maa ressursid soovitud kanalitesse.

Doonau- ja Balkanimaad on kaugel sellest, et olla entusiastlikud Saksa kaubanduse pooldajad. Kuid nad peavad elama ja Saksa pakkumised on väga meelitavad domineerivale agrarriingondadele. Ainult teiste turgude leidmine võib olla vastukaaluks Saksa tungile. Ja siin saab tulla kõne alla Briti. Peaminister on alamkojas seletanud, et Briti ei taha takistada Saksa kaubanduslikku ekspansiooni selles maailmaosas. Geograafiliselt Saksamaa „peab seal omama domineerivat positsiooni... meie ei taha Saksamaad blokeerida neist maist või teda majanduslikult ümber piirata“. Kuid ka Britil on seal ärilised huvid, mida tahetakse kindlustada.

Üks meetod Briti kaubanduse edendamiseks on anda laene briti kaupade ostmiseks. Üks selline laen on juba antud Türgile ja kavatsusel on laenude andmine Rumeeniale ja Bulgaariale. Kuid laenusid ei saa maksta seni, kuni need maad ei saa müüa oma kaupu Briti turule. Ainuke terve tee Briti huvide kaitsmiseks neis mais on kindlustada, et püsiksid Briti ostud sealt. Rumeenia nisuostuga on see juba alanud. Kõigi nende tähtsamate eksportartiklite ostjana on Ühendatud Kuningriik suurim tegur maailmaturul. Kuid need kaubad leiavad Briti turul eest võistlejad ülemeremaade kaupade näol (Argentiina, Kanada, USA, Austraalia) ja selleks on tarvilik toetus. Järelikult võib Briti kaubandust Kagu-Euroopa maadega julgesti arendada, kuid ainult Briti valitsuse definiitvusel kaasabil.

Kokkuvõtted ja väljavaated.

Esimene järeldus on, et Saksamaa väliskaubanduse ekspansioon on toimunud eduga, kuid piiratud ulatuses. Saksamaa on kindlustanud enesele väga kõrge osa temast kagus asuvate maade kaubandusest ja ta on teinud mõningaid edusamme mõnedes Lõuna-Ameerika riikides. Kuid Briti kaubandusele kõige tähtsamais maailmaosades on Saksamaa edu olnud väheldane.

Kui Saksa kaubanduse ekspansioon jääks püsima praegusele tasemele, poleks põhjendust praegu ringiliikuvale häirivaile kõnelustele. On aga kindel, et ta sinna seisma ei jää. Kuidas on selle edasine areng? Tuleviku väljavaadete arutamisel on tähtis märkida, et Saksamaa edu on olnud maades, kus on sisse seatud valuutakontroll ühel või teisel kujul.

Tõepoolest on täiesti loomulik, et Saksamaa penetratsiooniks on valuutakontroll kaasa aidanud. Oleks siiski enesepete loota, et Saksamaa vastavad ekspordi ergutamise vahendid oleksid mõjuta ilma valuutakontrollita vastavas väljaveomaas. Niisuguste maade jaoks on olemas ekspordi subsideerimise võimas relv, mida autokraatsel valitsusel on võimalik kasutada nii delikaatse täpsusega.

On kindel, et neid meetodeid kasutatakse tulevikuski ja Lähedase Ida maad olid ainult esimesed järjekorras ja ka siis, kui relvastumise võidujooks lõpeb. asub Saksamaa kahekordse energiaga oma eksporditööstuse arendamisele. Briti avalik arvamine ja Briti valitsus peaksid seepärast seni, kuni veel on aega, ühisel nõul asuma selgitama neid vahendeid, mida peaks ette võtma Briti kaubanduse kaitseks.

Üheks mõjuvaks kaitsevahendiks olenemata majanduslikust sõjast või rahust oleks Suur-Britil võimalus müüa oma kaupu nii mõistlikkude hindadega kui vähegi võimalik. Viimaste aastate jooksul on S.-Briti aga muutunud kalliks müüjaks. Välja arvatud kivisüsi, põhjeneb Briti eksport peaaesjalikult imporditud toormaterjaliga töötaval tööstusel.

Kuid viimase kümne aasta jooksul on briti keskmine ekspordi väärtus suhteliselt impordiga tõusnud 24%. Teiste sõnadega: kulud, mida Briti teeb selleks, et maailmale muuta toormaterjale valmissaadusteks, on tõusnud veerandi võrra. On olemas alaliselt hädakoht, et maailm tuleb arusaamisele, et briti tööstuslikud teened on liiga kallid.

Pole siiski arvata, et tegelikult suudetakse tööstuskulusid nii alla viia, et see oleks küllaldane kaitseks rünnakute vastu. Peab tarvitusele võtma rohkem drastilisi meetodeid.

Järgnevalt näidatakse mõningaid võimalusi esialgseks kaalumiseks.

Need on:

Toetused (preemiad). Saksamaa eksporditoetused on efektsed seetõttu, et valitsus saab neid jagada vajaliku vahetegemisega. Kuid kas oleks võimalik Briti valitsusel toetada ühte eksportitööstust ja mitte teist, tehes seda mitte selle tööstuse ala depressiooni astme järgi, vaid selle efekti järgi, mida see toetus võiks anda? Kas oleks võimalik näiteks toetada puuvillariide ekspordi Brasiiliasse, aga mitte Itaaliasse? Need on ainult mõned raskustest, mis seisavad ees toetuste poliitikas, rääkimata raskustest seesuguse fondi loomisel.

Dumpingivastased tariifid ja konventsioonid ja blokeeritud markade müügikeerud. S.-Britile võib osutada võimalikuks, arvesse võttes tema määratud otsuvõimet, viia teisi maid nii kaugele, et need panevad kehtima erikoormused kaupadele, mis tulevad maadest, kus harrastatakse „kõlvatut“ (unfair) kaubandust.

Siin on juba mõningad sellised pretsedendid olemas. Kuid võib osutada mitte kergeks mõjutada küllaldast arvu riike kehtima panema küllaldaselt kõrgeid koormusi, nii et need oleksid ka tõhusad.

Tuleks korraldada kõik Briti kodanike olemasolevad ja tulevikus tekivad nõudmised Saksamaa vastu, ühtlasi takistada nende nõudmiste müüki (diskonti alandatud kursiga). See kehtima panna ühes dumpingivastase tollitariifiga.

Maksete õiendamise kokkulepped. Teine võimalus Briti ostuvõime kasutamiseks oleks sundida maid, kust Briti ostab, kulutama teatud % saadud sterlingutest Briti kaupade ostuks. See on juba põhimõtteks maksete õiendamise kokkuleppeis Saksa ja teiste maadega. Suurim pahe sellel meetodil on see, et ta viib kaubanduse kitsasse piiridesse.

Mass-ostud. Ükski neist vahendeist ei ole aga rahuldavaks vastukaaluks Saksamaa uuele tehnikale osta kogu maa teatud produkti saagi ülejääk ligitõmbava hinnaga. Kui S.-Briti tahaks kindlustada endale osa sellest saagist, siis tema ainukeseks vastuseks oleks samuti asuda mass-ostudele omal arvel. Pretsedent rumeenia nisu ostu näol Briti valitsuse poolt on juba olemas. Selliste ostude korral võib Briti valitsus pakkuda isegi madalamat hinda kui sakslased, kuna ta maksab vabades naeltes blokeeritud markade asemel. Kuid makstav hind peab enamal juhtumil olema

siiski kõrgem maailmaturu hindadest. Juba sel põhjusel on see valitsuse, mitte aga erafirmade asi.

Lõpuks tähendatakse, et käesoleval ajal siiski tõsisemat ei Saksamaa ega teiste maade poolt Briti kaubandusele ei olevat kartat. Kuid uuemas ajaloo on esimest korda tegu juhtumiga, kus üks esimese järgu tööstuslik võim kasutab diskriminatsiooni-, keelu-, kontrollitud dumpingimeetodeid ja autokraatlikku kontrolli väliskaubanduses.

„Peab lõppema praegune olukord, kus üks osa ühiskonnast (kel rahalised nõudmised Saksamaa vastu) on sunnitud subsideerima Saksa eksportkaubandust teise osa kahjuks, kes sõltub enda eluülaalpidamises Briti ekspordist“, lõpetab „The Economist“.

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

VIIMASEID VÄLISPOLIITILISI SÜNDMUSI.

Septembri dramatismile ja oktoobri mõõnale järgnes novembri elevus, mille haripunktiks sai jällegi kuulõpp. Kuna lühikeses ülevaates on peaaegu võimatu anda kujutlust kõikidest käikudest ja vastukäikudest, sündmustest ja nende tagaseinast, mis arenesid rahvusvaheliste suhete malelaual, siis püüame siinkohal ära märkida ainult mõningaid olulisi momente.

Septembri kriisist sündinud uus Tšehho-Slovakkia — on niihästi sisekui välispoliitiliselt teatavasse stabiliseerumisjärku jõudnud. Sisepoliitiliselt ajutise autonoomiaseaduse vastuvõtmisega Slovakkiale ja Ruteeniale, vabariigi presidendivalimisega (dr. Emil Hácha) ja uue liiduvallitsuse kujundamisega Berani juhatusel, kes on „programm omaette“, nagu üks välismaa leht tähendas. Välispoliitiliselt Ruteenia jagamise hädahoju lõpliku likvideerimisega. Ungari ja veelgi rohkem Poola katsed tekitada irredentistlikku liikumist Ruteenias näisid alul töötavat edu, pörkasid aga varsti Saksamaa resolutsuse veto vastu, millega täielikult ühines Itaalia. Ühe hoobiga olid kadunud kokkupõrked Poola-Slovakkia ja Ungari-Ruteenia piiril, kui sai teatavaks, et üks Tšehhi motoriseeritud diviis on alustanud teekonda Ruteenia mägedesse ja kui Saksamaa Varssavis ja Budapestis mõista andis, et ta varsti kavatseb garanteerida Tšehho-Slovakkia uusi piire.

Müncheni kokkuleppe kohaselt sellest piiride garanteerimisest pidid osa võtma kõik Tšehho-Slovakkia naabrid ja kaugematest riikidest Suur-Britannia ning Prantsusmaa. Praeguses seisukorras tundub küsitavana, kas nii ulatuslikust tagatisest kunagi asja saab ja Berliinis näib valitsevat arvamine. Kesk-Euroopa *status quo* on küsimus, milles Inglismaal ja ka Prantsusmaal pole enam õigust kaasa rääkida.

Kuivõrd vabama tunneb Saksamaa end Praha, Bratislava ja Chusti (Ruteenia uus pealinn) suhtes, seda näitab kergus, millega Saksamaa sai õiguse ehitada läbi Tšehho-Slovakkia territooriumi autotee Breslau—Viin. See eksterritorialiteedi õigusega varustatud magistraal, mille kaubanduslik

ja strateegiline tähtsus on silmanähtav, moodustab viimase lüli tšehhide riigi ümberpiiramises Saksa võimu poolt. Kuid see ei ole veel kõik. Kui Tšehho-Slovakkia välisministri Chvalkovsky külaskäigu ajal Berliinis teostatakse osagi neist kavatsustest, millest juba avalikult on kõneldud, siis Tšehho-Slovakkia majanduslik Anschluss Saksamaaga on ainult ajaküsimus.

Kaotus Ruteenia küsimuses oli Poola diplomaatile seda valusam, mida suurema innu ja lootusega ta oli andunud asjale. Kol. Beck reageeris temale omase otsustamisvõime ja küsimusega ja Poolale ainsas avatuks jäänud suunas, nimelt Moskvas. Juba mõni päev pärast Saksamaa interventsiooni Varssavis avaldati Moskvas 28. novembril ametlik teadaanne Poola-Vene läbirääkimiste kohta. Teadaandes konstateeriti, et Poola-Vene mittekallaleitungileping 25. juulist 1935. a. (mis 5. mail 1934. a. pikendati kuni 31. detsembrini 1935, kuid mida Tšehhi kriisi ajal Nõukogude Liit ähvardas üles ütelda), jääb ka edaspidi Poola-Vene suhete aluseks ja et Poola ja Nõukogude Liit on otsustanud suurendada omavahelist kaubavahetust ning likvideerida viimase aja piirivahejuhtumid. Selle deklaratsiooniga ei ole Poola lahkunud senise tasakaalu ja erapooletuse poliitika aluselt kahe suure naabri vahel, küll aga loonud endale teatava kindlustuse riski vastu, mida autonoomse Ukraina loomine Tšehho-Slovakkia piirides paratamatult peab tooma kaasa Poolale, kelle territooriumil elab mitte vähem kui 5¹/₂ miljonit ukrainlast. Millist laadi see risk on, sellest andis ettekujutuse üks Poola seimi hiljutine koosolek, kus Poola ukrainlaste esindaja avalikult nõudis autonoomiat ukraina vähemusrahvusele.

Üheaegselt aktiivsusega Moskvas püüdis kolonel Beck kindlustada oma põhjapoolset tiiba Poola-Leedu läbirääkimiste intensiiveerimisega, lähtudes seejuures nähtavasti eeldusest, et kahe tule vahele sattunud Leedu on huvitatud lähenemisest Poolale.

Saksamaa reaktsioon Moskva deklaratsioonile seisis esialgu huvi suurenenemises Prantsuse-Saksa rahudeklaratsiooni toimetuleku vastu. Nagu juba varemalt tähendatud, oli selle viimase deklaratsiooni katuse alla viimine küllalt delikaatne ülesanne ja vaevalt teostatav olukorras, kus Prantsusmaa välispoliitikat juhivad mitte Edouard Daladier ja Georges Bonnet. 30. novembriks väljakuulutatud Prantsuse üldstreik oli sihitud eeskätt Daladier valitsuse hädakorra dekreetide vastu, taotles aga kaudselt ka — ja seda väitis mitte keegi muu kui peaminister Daladier ise — kriipsu läbitõmbamist Daladier-Bonnet välispoliitikast.

Üldstreigi õhutaja, ametiühingute liidu (C.G.T.) ja eriti tema juhi Jouhaux huvi deklaratsiooni saboteerimise vastu muutub arusaadavaks, kui meeles pidada, et Saksa-Prantsuse kokkuleppe raskuspunkt ei peitunud mitte piiritüli lõpetamises, vaid küsimuses, millist osa Prantsuse edasises välispoliitikas etendab leping Nõukogude Liiduga, teiste sõnadega tema selgitamises, kas on võimalik Prantsuse-Vene liidulepingut, ilma selle võimaliku ülesütlemiseta invalideerida niivõrd, et ta tegelikult muutub tühjaks vormeliks ja järelikult ei ähvarda enam Saksamaa seljatangust läänes. Missugune vastus anti selles küsimuses v. Ribbentropile Pariisis, ei ole teada. „Le Temps“ väitis veel enne Saksa välisministri saabumist, et Prantsusmaa ei saa desinterresseeruda Kesk-Euroopa asjadest. Londoni „Times“ sellevastu kuuleb, et Georges Bonnet Prantsusmaa interventsiooni Kesk- ja Ida-Euroopas edaspidi ei pea soovitavaks ega ka võimalikuks ja vastavalt sellele ka tõlgendab

Prantsuse-Vene lepingut, mis kohustab prantslasi abistama Nõukogusid „provotseerimata kallatungi“ korral. Kui „Timesi“ sõnum peaks tööle vaatama (mida kindlasti ei saa öelda), siis tähendaks see sisuliselt vabade käte andmist Saksamaale idas. Igatahes on küllalt sümptomatiline, et kohe pärast deklaratsiooni allakirjutamist (6. det.) „Völkischer Beobachter“ ruttas kommenteerima sündmust pigemini „Times'i“ kui „Le Temps“ mõttes.

Leedu sektoris tarvitseb ainult vajutada Klaipeda nupule, et juhtida Kaunase täit tähelepanu Leedu-Saksa suhete tähtsusele ja viia asju isegi valitsuse kriisini. Berliini interventsioonist piisas selleks, et välisminister Lozoraitise (muide juba varemalt otsustatud) ja teiste mitteraksasöbralik-kude Leedu ministrite lahkumist kiirendada ning viia Leedu valitsust paljude seniste positsioonide loovutamisele Klaipedas. Missuguse suuna sündmused hiljem võtavad, selle kohta ei tarvitse ennustusi teha, kuid juba praegu on kindel, et Klaipeda territooriumi majanduslik, kultuuriline ja ideoloogiline ühtlusülitamine Suur-Saksamaaga Leedu poolt enam nimetamisväärilise vastupanu vastu ei pörka. Küsimus, kelle suveräniteedi alla Klaipeda tulevikus jääb, näib olevat mitte enam jõudude vahekorra, vaid eeskätt otstarbekohasuse küsimus.

30. novembril esines välisminister krahv Ciano Itaalia saadikutekojas kõnega, milles kirjeldas septembri-kriisi käiku ja Itaalia poolt sel puhul astunud mobilisatsioonisamme. Kui välisminister laskis langeda sõnad „Itaalia rahvuslikest aspiratsioonidest“, kõlasid rahvasaadikute ja osalt ka publikumi ridadest hüüded „Tuneesia! Korsika! Nizza!“ Kuna usaldusväärsete teadete järgi need meeleavaldused olid ette kavatsatud ja kõrgemalt poolt isegi heaks kiidetud, siis oli seega tõstetud eesriie Itaalia-Prantsuse suhete salapärasuselt ja antud avamäng eventuaalsele draamale Vahemeres.

Prantsuse ja Briti saadiku protesti peale polnud krahv Ciano raske vastata, et need meeleavaldused ei ole valitsuse omad. Kuid küsimus ei seisne mitte juriidilistes peensustes, vaid tuumas, selles, mis mõlgub meeles ja mille väljendamine esialgu jäetakse mittevastutavate elementide hoolde. 30. novembri vahejuhtumile järgnenud Itaalia ajakirjanduse äge prantsusevaenuline kampaania ja laialdased prantsusevaenulised meeleavaldused kogu Itaalias näitavad selgesti, et territoriaalne revisjon Vahemere basseinis fašistliku Itaalia poolt on päevakorda võetud ja et see revisjon peab toimuma peamiselt Prantsusmaa arvel. Vahepeal jõustunud Inglise-Itaalia lepingus klausel status quo kohta Vahemeres ei tarvitse ilmingimata olla takistuseks, sest esiteks seob see klausel Itaaliat ainult Inglise-Itaalia suhtes, teiseks on vägagi küsitav, kas niisugune klausel takistab kolmandaid riike „vabatahtlikult“ loovutamast Itaaliale maa-alasid Vahemere ümbruses. Õnnestub Itaaliat umbes samasuguste võtetega, nagu neid kasutas Hitler Tšehho-Slovakkia suhtes, panna Prantsusmaa dilemma ette: kas rahulik revisjon või sõda? ja samal ajal luua Inglisele tiivahaarangu hädadoht, siis on Itaaliat küllalt väljavaateid oma nõudmistele läbiviimiseks. Sellisele kombinatsioonile näivad osutuvat mitte ainult Ciano eespoolmainitud kõne mõned laused, vaid ka suurriikide praeguste vahekorrad kogu dispoositsioon. Endasmõistetavaks eelduseks seejuures on Saksamaa toetus Itaaliale — toetus, mis ei tarvitse sugugi väljenduda Saksamaa otseses interventsioonis Prantsusmaa vastu, vaid võib seisneda kaudses toetuses, näiteks Inglisele intensiivse tule alla võtmises Saksamaa poolt.

Meie soovitame suhtuda ettevaatlikult kõikidesse kuuldustesse, mis kõnelevad sakslaste piinlikkusest Itaalia nõudmistele ülestõstmise ees mõni päev

enne Saksa-Prantsuse rahudeklaratsiooni allakirjutamist ja sellest tingitud lahkkelidest teljeriikide koostöös, sest meie arvates „telg“ enne kui pärast funktsioneerib vähemalt sama hästi kui Inglise-Prantsusegi koostöö. Meie ees seisab hästitreneeritud ja kooskõlastatud orkester, milles kummalegi partnerile on määratud tema osa: Itaaliale rinne Prantsusmaa vastu, Saksa-maale rinne Inglismaa vastu.

Sellises olukorras Neville Chamberlaini katsel, nõrgendada „telge“ lõunapoolsest otsast — kui Briti peaminister tõepoolest peaks uskuma sellisesse võimalusse — vaevalt saab tagajärgi olla. Chamberlaini vastasrinnal ja eriti fanaatiliste rahvussotsialismi vastaste taktika aga võib otse aidata kiirendada sündmuste arengut uue kulminatsiooni ja võib olla ka mõne uue kaotuse suunas. Isegi Ameerika Ühendriikide toetusel, millele võib osutada Briti-Ameerika kaubalepingu allakirjutamine, Suur-Britannial on raske isoleerida Saksamaad senikaua, kui Itaalia ja Prantsusmaa on sunnitud teineteist kriisis hoidma. Isoleerimise võimatus jätab aga Saksamaale arvatuks ukse poliitilise ja majandusliku ekspansiooni teostamiseks Ida-Euroopas. Vältida uue kriisipunkti saabumist võiks, praegusest kursist kinnipidamisel, Itaalia nõudmiste rahuldamisega. Kuna see prantslaste seisukohalt kõne allagi ei tule ja Inglise ning Ameerika natsivistased ei julge niikaugemale minna, et soovitada täita kõik, mida Mussolini nõuab, ja lepitus Saksamaaga on vastumeelsem kui kunagi enne, siis jääb Suur-Britannial järele ainult üks tee: püüda oma relvastuse tohutu suurendamisega muuta jõudude vahekord ülekaalult enda kasuks. Selle silmapilgu saabumist lükkavad edasi Saksamaa samasugused pingutused. Teoreetiliselt võttes peab kord kätte jõudma moment, kust peale isegi suurenenud Saksamaa inimtööjõud ja ainelised ressursid ei suuda võistelda Briti omadega. Vahepeal on aga Kolmandal Riigil manööverimisvõimalusi, mille abil ta oma ressursse võib suurendada.

Neid kaalutlusi veelgi silmade ees hoides saame aru, miks Saksamaa juhid suhtuvad ükskõiksel Briti ja Ameerika avaliku arvamise reaktsiooni antisemitismi viimastele puhangutele ja kuidas Berliin Washingtoni otsusele, kutsuda Ühendriikide saadik Saksamaalt ära, võis vastata sama sammuga. Ei ole tegemist pea teadlikult tulle pistmisega Saksamaa poolt, vaid tõsi-asja äratundmisega, et Briti avaliku arvamise fanatism rahvussotsialistliku Saksamaa, vastu võtab Briti diplomaatialt ta manööverimisvabaduse ja sunnib teda hanguma ühte teatud suunda, mille võimalusi saab ette näha ja teatava määrani ka pareerida.

Missugune punkt uue võimaliku kriisi korral saab Ida-Euroopa pingel maksikumiks, seda on raske öelda. Paistab aga, et seekordki jõudude koon-dumispunkt nihkub Kagu-Euroopasse. Sisepoliitiliselt seisab Rumeenia nõrka-del jalgadel, tuletades väga lähedalt meelde Dollfussi ja Schuschniggi Austriat. On kerge seletada Rumeenias praegu ilmsikstulevat sisemist kääri-mist ainuüksi suletud fašistliku „Raudkaardi“ põrandaaluse tegevusega ja välismaa mõjudega. „Raudkaardi“ võrdlemisi suure edu eeltingimuseks oli ikkagi Rumeenia sotsiaalne olukord, teatavate majanduslikkude ja poliiti-liste probleemide aktuaalseks saamine, mida kuningas Karoli isiklik dikta-tuur on küll suutnud ajutiselt kinni katta, kuid mitte lahendada. Kui seda tardumust hakkavad ründama Ungari revisjonismi ja välised võimutegurid, siis võime kergesti saada mõnegi üllatuse pealtvaatajateks.

Muidugi ei ole võimalikkude kristalliseerimispunktide arv sellega lõppenud. Nii on praegu täiesti võimatu ette näha, millist osa etendab

autonoomse ukrainlaste riigi olemasolu Karpaatide jalal Ukraina rahvusliku liikumise edasises arengus. Kuid on selge, et iga vähegi silmapaistev sündmus selles suunas võib kaasa tuua kaugeleulatuvaid tagajärgi. Vaatamata Poola-Vene huvide näilisele paralleelsusele Ukraina küsimuses, saab Poola väevalt minna liiga kaugele koostöös Nõukogude Liiduga, ilma et ta lahkuks platvormilt, mis moodustab Poola välispoliitika põhilise aluse — tasakaal kahe jõu vahel, sest sellega oleks varsti manatud esile teine, veelgi suurem hädakoht: Nõukogude Liidu ja Saksamaa lepituse võimalus Poola arvel.

Ütleme „pealtvaatajateks“, sest meie võtame praegutähendatud võimalusi ikkagi kui hüpoteese ja lähema tuleviku sündmusi sellistena, et nad Ida-Euroopa, kaasa arvatud Poola, tasakaalu oluliselt ei muuda. Eriti ei tarvitse otsekohe ja ilma pikema jututa jagada liigset pessimismi maa-alade kohta, mis ulatuvad Klaipedast põhja poole. Tõsi küll, Berliini mõistaandmine, et ka dr. Holsti ei ole *persona grata* Saksamaale, tõi kaasa Soome välisministri kriisi. Kuid esiteks oli dr. Holsti vastu kogunenud rahulolematust juba varem, teiseks ei ole väikeriikide ministrite kukutamine meelega suurtele kaugeltki haruldus. Väikeriikide kurbloomus selles seisnebki, et nendel oma poliititiste ja majandusliikude sammude astumisel ei tule arvestada igakord seda, mis on õige ja tarvilik, vaid seda, mida soovib üks või teine suurus. Sama tuleb öelda ka Läti kohta, kelle rahvusvahelised sekeldused Eesti-Läti liidulepingu tagajärjel võivad teha kaaskannatajaks ka Eesti. Meie kõik lugesime „Frankfurter Zeitung“ selgesõnalist märkust, et Läti-Saksa sõpruse eeltingimuseks on Lätis elavate sakslaste omapära austamine. Samuti on meil väga hästi teada, milliste põhimõtete järgi Lätis vähemusrahvuste poliitikat aetakse ja kuivõrd vähe on Läti valitsusel kalduvust selles küsimuses kõnelda. Aga meie usume ka, et Läti oskab hinnata riski.

A. Pearn.

AJAKIRJANDUSE VEERGUDEL

VAJAME EETILISE TEADVUSE RENESSANSI.

Prof. Oskar Loorits kirjutab ajakirja „Varamu“ (nr. 6. — jaanikuu ja nr. 7. — mihklikuu 1938. a.) veergudel „Eesti kultuuri struktuurist, orientatsioonist ja ideoloogiast.“

Autor ütleb kokkuvõetult:

Esimeseks Eesti iseloomustavaks poliitiliseks ja kultuuriliseks iseärasuseks on Balti saksluse probleem. Kuna Balti sakslus ise on põletanud sillad kultuuriliseks koostööks eestlastega, siis ei jää meil muud üle kui ignoreerida neid. Seda teeme meie vastu enda tahtmist, sest meie ei eita kellegi eluõigust, ainult ka meie endi eluõigust ei luba ega lase me kellelgi eitada.

Teiseks tüüpiliseks nähteks eesti vaimuelu struktuuri iseloomustamisel on revolutsioonilised murrangud meie vaimuelus, mitte aga evolutsiooniline areng. Mida teised rahvad on saavutanud sajandite jooksul, seda eesti rahvas on pidanud haarama järele mõne aastakümnega. Hüpe euroopaliku kultuuri tasemele mõne aastakümnega on saavutatud vaba tahte aktiviseerimisega. See iseenesest on olnud suureks murranguks eestlase ilutundes ja mentaliteedis ning isikud, kes sellest murrangust aru pole suutnud saada ja pole küllalt respektueerinud vaba tahet, on sattunud rahva põlguse alla.

Meie kultuuri selgitavaks põhitunnuseks on meie kultuuri kõrgemate lademete erakordne noorus ja madalus, kuid seda vanem ja tugevam on meie rahvakultuuri aluspõhi. Meie rahvakultuuri kandjateks ei ole olnud üksikud tipud, vaid lai rahvamass, talupojakiht. Linnakihid on meil veel alles võrratult noored.

Meie elurütm on viimaseil aastakümneil pulbitsenud ääretult kiiresti, kuid seda aeglasemalt on ta tuiganud varem. Sellest vastuolust on tingitud palju haiglasi nähteid meie elus, rikkeid meie mõtteviisis ja elutundes. Rikkeid seetõttu, et dünaamiline tung eurooplaseks saada oli ja on suurem kui staatiline võime ustavalt ka eestlasena püsida.

Ühendavate traditsioonide puudulikkuse tõttu on paisunud võitlus kahe kultuurvoolu — rahvapärase ja euroopalise — vahel teineteise eitamiseks ja lõhe süvendamiseks. Rahvapärase kultuuri harrastamine moondati pseudorahvuslikuks sisumageduseks, mis kasvava haritlaspõlve paiskas noor-eesti vastasrinda. Tekkis kodusõda kahe leeri vahel, mille all kannatas nii „pastlakultuur“, nagu seda mõnitati, kui ka „prantsuse buduaari“ eurooplased. Viga seisnes kuid selles, et meil oli küll üsna suur põhi-kapital ladestunud rahvakultuuri näol, kuid liiga väike oli meie tegevuskapital kõrgema kvaliteediga intelligentsi puudumise tõttu, mispärast uue loomingu dividendi protsendid ei võinud kerkida kuigi kõrgele.

Meie tänapäeva kultuurijuhtide raskemaid muresid seisneb selles, kuidas neid kahte vastastikku kultuurisuunda hargnenud voolu liita kokku ühiseks jõuajamaks. Meie ametlik kultuuripoliitika pole seda suutnud veel teha.

Millisesse maailma meie, eestlased, õieti kuulume? Kas tõepoolest Lääne, nagu meil demonstreeritakse, või oleme Ida vaimu lapsed? Uurijate seisukohad lähevad siin lahku. Kuid igatahes seisab väljaspool kahtlust, et kultuuriliselt kuuluvad eestlased uurali rahvaste perre ja Ida maailma põhjapoolsesse, nn. Euraasia harru. Siin ei saa ette tulla võrdlusjooni praeguse Ida-Euroopa kultuuriga, mis on kujunenud Läänest levinenud veneluse juhtimisel.

Kuid oleks suur ühekülgsus meie kunagisest kuuluvusest idamaisesse kultuuriilma hakata tegema konkreetseid järeldusi ja läänemaist kultuuri vaenulikult hüljata. Teine suur kultuurilooline tõsiasi on, et meie oleme püsinud aastatuhandeid Ida ja Lääne piirivalvuritena ja seetõttu võinud ammutada mõlemast maailmast parimat, mis meile on sobinud. Võistlevad võõrjõud on siin üksteist vastastikku oheldanud ja meid sise-miselt karastanud. Meie vitaalsuse oluliseks kindlustajaks on olnud asjaolu, et meie ei ole lasknud ennast lämmatada mõnest võõrast hegemoniast, vaid säilitanud kontakti igale poole. Meie hülgeajad on

olnud nii muistsel viikingiajal, Kristuse sünni paigu kui ka hiljem siis, kui oleme olnud kõige avaramas suhtlemises kõikidega. Vastupidi olles oleme sattunud kriisiaegadesse. Siit tuleb järelendus — hoidkem kõik teed ja vahendid korras kogu inimkonna kultuurivarade importimiseks ja eksportimiseks igasse suunda — selles seisukorras meie sisemine jõud ja ühtekuuluvuse baas. Meie missiooniks on — püsida endiselt üheks väikeseks vahendajaks Lääne ja Ida maailma vahel.

Iga missiooni teostamine vajab väärikaid jõude. Kaks painajalikkum ruskvat haiglast nähet kiusavad aga eesti haritlaskonda. Esiteks — väärikasvatus, mis meie oludes kõlguv kadakasaksluse ja pajuveneluse vahel, teiseks — meie ülepingutatud intelligenti degenerereerumine juba teises sugupõlves. Seetõttu kerkivad meie vaimse elu juhtijaks esimese põlve haritlased. Liiga kiiresti tõusva ja langeva juhtkonna tõttu ei saa olla juhtkonna teotsemine ja ideoloogia järjekindel ega lõpunimõeldud, vaid liiga hüplik, tujukas ja päevaprobleemiline ehk lihtsalt võõrastele eeskujudele tuginev. Teisest küljest aga mass ise pole suutnud püsida filtrina. Seetõttu on meil esikohtadele trüginud pseudo-eliit, kes oskab küll spekuleerida massi nõrkustega, võimeline ei ole aga massi positiivseks rakendamiseks, veel vähem aga kultuuriliseks kasvatamiseks ja poliitiliseks juhtimiseks.

Kuidas võis see juhtuda?

Kuni iseseisvuseni oli meie rahva tõeliseks uuestisünnitajaks ja kasvatajaks algkooli läbikäinud ehk nn. esimese astme haritlus. Mass, kes selle haritluse sünnitas, oli küllaltki teadev eetilisel ning normatiivne kriitiliselt. See tähendas iseendast valju selektsiooni. Rahvusaade oli see kultuuriideaal, mis liigendas massi ja rahvuslikku intelligenti ühiseks koostööks ja ideoloogiliseks tervikuks.

Sajandi vahetusel jõuab aga haridusliku ja sotsiaalse diferentseerumise protsess nõnda kaugele, et rahvas jaguneb klassivahedesse. Samal ajal aga noor-eestlus loob aluseid, et haritlaskond lahku lööb massist ja upsakat vahet hakkab tegema „pööbli“ ja „eliidi“ vahel. Iseseisvuse kättevõitlemisega aga areneb see jõudude muutus kriisini — noorpõlve paremik pottub ideeliselt, nähes ebaideelist onupojapoliitikat, lehmakauplemist, jõhkrat korruptsiooni. Ta näeb, et oma riik ei tähenda lõpuks muud kui isikliku või parteilise profiidi lõõmise objekti. Meie avalikus elus tükivad vägisi domineerima tõusikud, keda soodus konjunktuur põhjamudast pinna peale keerutab. Isegi avaliku elu tegelast hakatakse a priori mõnitama „tegelinskiks“.

Kõigile muile tegureile lisaks halvab meie haritlaspõlve potentsi nõrk kasvatus ja haridus. Meil puudus riigi loomisel pea täiesti keskmise astme emakeele haridus. Kokkulaaditud õpetajaskond viis hariduse astme alla. Tekkis nn. poolharitlane tüüp. Ka kõrgema astme haridusega ei olnud kõik korras. Tartu ülikool kujunes algusest peale vanaaegseks võõrkehaks iseseisvunud Eestis. Ülikooli teaduskonnad produtseerisid diplomeeritud pseudoeliiti. Ülikooli autonoomia kujunes ühe kliki diktatuuriks, kus kujunes see ennatjumaldava professori tüüp, kes elutseda võis ilma teeneteta eesti kultuurloomingule ja ilma vastutustundeta eesti ühiskonna ees. Samuti valmistas Tartu akadeemiline vaim ette üliõpilaskonna krahhi. Meie üliõpilaskonna iseloomustavamaks jooneks on otse orjameelne truudus ja otse ennatstalgav armastus balti-saksa bursivaimu vastu, olgu see avalikult, olgu see ka salaja. Täie õigusega iseloomustatakse Tartu üliõpilaskonnan organisatsioonid kui kinnisi ordusid ja vandeseltslaste salajasi loože. Need

intimorganisatsioonid oma formalistlik-mehaanilise distsipliini ja kinnistunud lõöksõnalise ja anakroonse programmiga on olnud suurepäraseks taimelavaks klike vaimule, mis meie demokraatiat on moonutanud otse kambakraatiaks. Kõigele sellele loomuliku järeldusena on seltsinud üliõpilaskonna otse ebaorgaaniline sobimatus ellu, normaalse seose katkemine ühiskonnaga ja poliitilise kasvatuspeaegu täielik puudumine. Loomulikult on selletõttu masside respekt oma juhtide vastu alanenud otse minimaalseks. Endine sotsiaal-idealistslik ilmavaade on purunenud ning on sündinud üleminek materiaalistlikult e g o t s e n t r i l i s s e lähtekohta.

Kõige selle tõttu hakkas ilmema meie avaliku elu lõhkikäristus. Tekkis kaks teineteisest sõltumata võitlusrinnet. Kriitilisem ja nõudlikum osa nooremast haritlaskonnast asus avalikku võitlusesse pseudoeliidi vastu, võttes deviisiks eluläheduse ja eluvajalikkuse nõuded. Teisel rindel aga mass asus „kaikaga“ ründama omaenda valitud demokraatiat teostajaid. Järgnes nn. ülemineku-aeg, ning nüüd on kriisi raskustest esialgu elatud üle.

Kuid uus põhiseadus ei ole iseenesest see imetegija, kes parandaks meie poliitilist elu, vaid inimesed ise. Vaadeldes praegust olustikku peame nentima, et olguigi kõigi abinõudega demonstreeritakse reaktiooni endiste puuduste ja ühekülsuse vastu, kuid uusi positiivseid loosungeid ei ole suudetud veel nii jõuliselt püstitada, et rahvast nendega uuest vaimust täis elektriseerida. Teisest küljest on demokraatiat ja vabadusi opositsiooni nimel protežeerima tükinud otsekui enesepilkeks just omaaegsed vabaduste demoraliseerijad ja nn. vana vaimu eriti eitavad esin-dajad.

Kuna ennekõike korruptiivsed nähted olid need, mis kutsusid esile kriisi, siis korruptsiooni vastu võitluses seisneb meie tervendusaktiooni raskuspunkt. Siin on aga liiaks vähe tarvitatud kõva kätt meie juht-konna ja avalike tegelaste kaadri selekteerimiseks.

Majanduslikult oleme oma iseseisvuse kindlustanud. Küllaldasel määral ei ole meie aga veel vabamenud võõrkapitali eestkostmise alt, kuna nii mitmedki tegelased oma autoriteediga seda isegi kõvendada on aidanud. Ka kultuuriliselt oleme endid suutnud kindlustada — eesti teadus on end rahvusvaheliselt pannud maksma; kirjanduse teosed väärivad tõlkimist võõrkeeltesse; eesti kunstid ei reprodutseeri enam Euroopat, vaid produtseerivad oma algupärasest toodangut; tarbekunst on osanud rahvakunsti imposantselt rakendada; meie sport on uhke oma maailmameistritele. Sellepärast nõuab meie endakindlustus edaspidi senisest suuremaid jõupingutusi — väärtuslikuma juhtiva järele põlve kasvatamiseks. Meie rahvahariduse kraavid peavad püsima sirged ja sügavad, et haisvat ja mädanevat põhjavett ei koguks. Tähtis on siinkohal ka avaliku arvamus kui ühiskonna südametunnistuse hääle rakendamine. Selle nimetamine ja demoraliseerimine tähendab ühiskonna eetilist lagastamist. Sõnavabaduse kitsendamine võib olla ajutiste haiguste arstimiseks vältimata, kuid pika-peale see võib viia üldise mõtlemis- ja algatusvõime haigestumiseni.

Parandamist vajab ka poliitilise ja kultuurilise elu edasi-juhtimise küsimus. Poliitilise pseudoeliidi võimu juurde tagasilaskmisel ei ole mõtet. See on baltlaste ja venelastega võitluses õppinud neilt nurga- ja telgitaguseid võtteid, mis sobivad ainult junkru ja moonaka miljöösse. Teiseks on ta õppinud veneaegsest poliitikategemisest haiglast opositsiooni, mis meil kaldub sageli otse vastutustundetult pahatahtlikuks ja teiste tööta-

mist rikkuda püüdvaks. Demokraatliku opositsiooni kasvavastutust oma riigi juhtimises ja tegelikke ülesandeid — seda meie poliitiline kultuur veel kristalliseerinud ei ole.

Rike on ka riigi ideest arusaamisel. Ka see on vene aja pärand — kohelda riiki kui oma vastast ja vaenlast. Just suhtumises oma riigisse on arvaldunud vahe rahvamassi ja valitseva pseudoeliidi mentaliteedis — rahvas on oma riigisse suhtunud idealistlikumalt kui juhtkond, kelle süüiks tuleb panna saamahuimu demagoogilise üleskütmise oma võimu kindlustamiseks.

Meie inimeste kriisi lahendus peitub iseloomu-kasvatuses. Roomajate ja kahepaiksete selgroota lõmitajate või masin-inimeste asemel tuleb kultiveerida selgrooliste, sirgelt püstikäijate, iseseisvalt mõelda ja teotseda oskavate inimeste kasvatust. Meie elu ja surma küsimuseks on üksikisikute ja kogu rahva eetilise teadvuse renessanss. Eluõigus on nendel, kes ise on õiged. Elu ei ehitata mitte teiste survega, vaid iseenda eeskujuga. Mitte maailma, seda halva makrokosmost, vaid iseennast, seda veelgi halvemat mikrokosmost on vaja võita, korrale kohustada ja väärtuste loominguks rakendada. See on vaimu primaat võimu, jõu ja jõukuse ees.

—va.

SOLIDARISMI MÕISTEST JA RAKENDAMISVÕIMALUSTEST MEIE MAAÜHISKONNAS.

K. Liida artiklis „Kas on solidarismil pinda meie maaelus“ (Agronoomia, november, 1938) analüüsib solidarismi teostamisvõimalusi meie maaolustikus. Ta ütleb kokkuvõtlikult:

Üks meie seniseid hädasid on olnud meie ühiskondliku arengu suunamise juhtide puudus. Kui nüüd solidarismi idee osutuks õigeks ja leiaks vastavat kõlapinda, siis võiksime endid tõesti õnnitleda selgema tee leidmise puhul kindlama tuleviku suunas.

Solidarismi mõiste ja idee eritlusi selgitama hakkamata piirdun väitega, et mõistan solidarismi isiksuse huvide üldsuse omadega kooskõlastamise ideena, mis põhjeneb inimeste ühtekuuluvuse tundel riiklikus ühiskonnas. Nii mõistetuna on solidarism individualismi arenemis- ehk muundumisvorm nüüdisaegses ühiskonnas, kus rakendamisele tulevad mõned kollektivismi tugevad küljed, on paratamatud liberalismi ajastu vaba talitamise piiramised üldistes huvides, kuid ilma vaba isiksust ja selle isetegevust surmamata.

Ei saa ütelda, et solidarismi idee, sattudes meie maaolustiku pinnale, oleks kõigiti soodus ja küps, et uus idee saaks levida ilma võitluseta ja mõnesuguseid seinu läbi murdmata. Meie endistest aegadest pärit rahva iseloomu põhijooned näivad olevat üldiselt veel küllaltki tooreks pinnaks uuele ideele. Eesti maainimese individualistlik hingelaad ja endas olek, oma huvile suunatud kaane positivism, kunaqaine omal jõul raskeist oludest väljarabelemine ja hilisem uhkus sellele, halbadel aegadel sisendatud ja signinud kiuslik kadedus, sajandeid võõraste valitseda olnud rahva seas kasvanud ükskõikne suhtumine ühiskonna ühisvarasse — need meie inimesel tavalised jooned annavad end tunda veel tänapäevani. Neid kandvateks põhitüüpideks on Mäe Andres ja Oru Pearu, keda A. H. Tammsaare ülimalt plastiliselt on hingestanud.

Kuid kas see kirjeldatud eesti talupoja olek on tema iseloom, tema temperamendil põhinev hingelaad, või on see midagi muud, mitte päris loomus ise?

Mitte üksnes meil, vaid igal pool on maa ja talu mõjutanud inimese hinge ja mõttelaadi. Selliseist oludest aegade jooksul kujunenud ilmet nime-tame mentaliteediks, mitte temperamendiks ega karakteriks. Temperament on inimesel veres, mentaliteet — ajus, temperament on pärandatav, mentaliteet aegadega kasvatatav ja olude mõjul muunduv.

Kui see mõttekäik on õige, siis tohiks olla usutav, et eelloendatud solidaarismi vastased jooned eesti talupojas on naturaalmajapidamise ajastust kaasa toodud mentaliteet, rõhutatud meie põhjamaalase karakteri mõtiskleva edasoleku, pideva visaduse ja positivismi poolt. Siis peaks muutus olustikus pikapeale esile kutsuma ka muutuse mentaliteedis. Ei ole mingit alust väitmiseks, nagu oleks ühtehoidmine, ühistunne, ühistele huvidele ohverdamine eesti talupojale loomuvastane. Nende tärganemiseks on vaja tundelist tõuget või olude survet.

Võrreldes endist olustikku praegusega näeme, et põllumajanduse teotmine ja ühiskondlik olustik maal on tõeliselt juba aastakümneid murdelises muundumisfaasis ja see muundumine toimub üldiselt solidarismile soodsas suunas. Naturaalmajapidamine tõrjutakse järkjärgult välja ratsionaalse rahamajapidamise süsteemi poolt. See tingib ühistöö rakendamist, sest talupojal üksi ainult omal jõul edasi jõuda on võimatu. Ühiskondlik võim, mis enne oli võõraks sundühiskonna võimuks, on asendatud oma rahva võimuga. See uus võim on juhitud rahva tahtest ja heaolu taotlusest ja valitseb oma rahva ühisvarasid. See kõik on pöördeliseks muutuseks ühiskonna ja maa olustikus.

Suhtumine ühiskonda on praegu veel paratamata endise mentaliteedi taustal utilitaristlik: kasu või isegi jagamise pärast minnakse ja ollakse. Riikliku ühiskonna ülesehitamisel ja võimu kujundamisel oli nihutatud esile üksiku huvi käega katsutavam aineline külg ja poliitilise võimu kaudu selle huvi rahuldamine — mitte rahva ühisvara hoides ja rohkendamises, vaid jagades, kellegi käest ära kiskudes.

Nüüd, olles rikkam negatiivseistki kogemustist ja olles teadlik, et solidaarismi idee juurdumiseks ei puudu maaelu ühiskondlikus olustikus realsed eeldused, on vaja neid vaid osavalt juhtida ja küllalt pideva aktsiooniga rakendada.

Milleni peaksime jõudma?

Peame jõudma kõigi kodanike, rahva rõhuva enamiku teadvuses ja tundmises oma riigi veendunud tunnustamiseni ja hindamiseni oma inimisiksuse kõrval kõrgeima ja kalleima väärtusena ning sellele vastava kohusetundeni riigi vastu. Peame jõudma selleni, et kaaskodanike inimväärtust ja õigusi ühiskonnas austatakse samaselt kui oma õigusi, ning et ei kadestata edasijõudnumat. Selleni, et rahva ühisvarasid hoitakse samuti kui oma vara ja ollakse valmis tooma ohvrit, kui üldhuvi seda nõuab. Selleni, et rahva kultuuri saavutusi hinnatakse uhkusega kui iseenda saavutusi; et oma talu edasijõudmises ja kauniks koduks kujundamises nähakse kohustust ühiskonna vastu ja üht lüli kodumaa kaunistamises. Peame jõudma ühistegevuses kohusetundeni üldsuse asjade vastu. Peame jõudma nii kaugemale, et selline suhtumine kujuneb rahva siiraks sisemiseks veendeks ja auasjaks, et ei oleks vaja enam iga sellist nõuet alatasa argumenteerida ja tänapäeva kasudega põhjendada.

See on ideaal, milleni suurte hulgade viimine võib nõuda veel pikki aastaid, kuid see ei tohiks kedagi heidutada.

Mida oleks vaja teha selle arengu kiirustamiseks?

Kõigepealt propagandat. Eesti talupoeg autoriteetsete rahvajuhtide propaganda mõjul, hoolimata oma individualistlikust mentaliteedist, on suuteline üksmeelseteks aktsioonideks ja ühistööks.

Kasvatustlikuks tööks on samuti laiad võimalused. Koondatud ja konsolideeritud ühistegevus peaks olema parimaks solidarismi kooliks täiskasvanuile. Noorsoo kasvatamisel on veelgi avaramad võimalused. Õpetuse korraldamisel tuleks kodanikuteadus ja eriti ühistegevuse õpetus siduda solidarismi õpetusega. Eriti tarvilik on maa-ühiskonnateaduse õpetus Ülikooli põllumajandusteaduskonnas. Maanoorte organisatsiooni tegevuses tuleb rõhutada ühistunde kasvatamist noorte töö ja elu korraldamisel.

Tähtsaimaks lüliks solidarismi levitamistöös on — rahva sotsiaalolude ja ühiskondlike vahelkordade korraldamine. Meil kuuluvad selliste korralduste hulka põllumajanduse tootmist soodustav poliitika, majanduselu reguleerimine teenimata kasude vältimiseks kaaskodanike arvel, jõukohased sotsiaalseadused, töörahva korterite küsimus, lasterikaste perekondade toetus jt.

Tähtis on kutsekodade seadustes kutsehuvide kaitse mõtte piiramine teiste rahvakihtidega solidaarse koostöö klausliga, mille täitmist tuleb järjekindlalt nõuda, et need asutised ei kujuneks solidarismi idee õõnestajateks. Eriti oluline on solidarismi aluste leidmine meil põllumeeste ja maatööliste vahel ning teiseks sama maa ja linna vahel.

Väga oluliseks solidarismi kasvatusvahendiks kihtidevaheliste suhete silumise mõttes on noorsoo tööteenistus.

Kokkuvõttes möönab autor, et arvestades meie rahva võrdlemisi väga ühtlast ja painduvat sotsiaalset struktuuri maal ja linnas, ei tohiks sotsiaalsete ja ühiskondlikkude vahelkordade korraldamine solidarismi vaimus valmistada kuigi olulisi raskusi.

—va.

Ilmub 6 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 3.—, poolaastas kr. 1.70.

Vastutav toimetaja: K. Särgava.

Väljaandja: Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi, Tallinn, Pärnu mnt. 10—16. Tel. 463-07.

R. Tohver & Ko trükk, Tallinn 1938.

Moodsaid

kleidi- ja tarberiideid.

Kvaliteet Cotton-sukki, sokke.

Elastset interlokk-trikoopeðu.

Pitse ning paelu

valmistab

A/S. Oskar Kilgas
Tallinn.

Reserveeritud

ASTEKLAS RIIDEKAUPLUSED

TALLINN. S. KARJA 15.
PÄRNU MNT. 6. ESTONIA PST II.

HAAPSALU, KURESAARE,
MUSTVEE, NARVA, PETSERI, PÄRNU,
RAKVERE, VALGA, VILJANDI, VÖRU

ERA

A/S.
TALLINNA LIIMI- JA KUNSTVÄETISE TEHAS

KADAKA TEE 4
TELEFON 435-31

Hind 60 senti.